

พลเมืองข้ามพรมแดนและการต่อสู้เพื่อสิทธิการเป็นพลเมืองไทย

ความเข้าใจเรื่องพลเมืองและปฏิบัติการการเป็นพลเมืองในสังคมไทย ส่วนใหญ่อิงอยู่กับฐานคิดการเป็นพลเมืองแบบเสรีนิยม มองรัฐและการเป็นพลเมืองภายใต้กรอบแนวคิดชาตินิยมเชิงวิวิธวิทยานิยามและให้ความหมายของการเป็นพลเมืองจากกรอบแนวคิดและฐานคิดแบบรัฐ-ชาติ และใช้พรมแดนภูมิศาสตร์ของรัฐครอบความเป็นชาติและพลเมือง (Hoffman, 2004) อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของบทที่ 3 มุ่งพิจารณาปฏิบัติการการเป็นพลเมืองของไทยพลัดถิ่น บนพื้นฐานแนวคิดที่มองพลเมืองในฐานะสมาชิกของเมือง ผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการกำหนดชะตากรรมของเมือง หรือผู้มีส่วนร่วมในกิจการของเมือง พลเมืองในแง่นี้จึงเป็นพลเมืองผู้กระตือรือร้น (Harty and Murphy, 2005; Baubock, 2006) ผู้เขียนนำแนวคิดการเป็นพลเมืองข้างต้นผนวกรวมกับแนวคิดการเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรม พลเมืองทางสังคมและการเป็นพลเมืองข้ามพรมแดน (Stokes, 2004, pp. 119-135) เพื่อนำไปใช้วิเคราะห์ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองของไทยพลัดถิ่น

เนื้อหาส่วนแรกของบท กล่าวถึงปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยในทางวัฒนธรรม ซึ่งแสดงผ่านการผลิตซ้ำความเป็นไทยของไทยพลัดถิ่นในฝั่งพม่า ส่วนที่สอง กล่าวถึง ปัจจัยและเงื่อนไขผลักดันให้ไทยพลัดถิ่นลุกขึ้นต่อสู้ และเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิการเป็นพลเมืองทางกฎหมาย ส่วนที่สาม การต่อสู้เพื่อสิทธิและการเป็นพลเมืองทางกฎหมายของไทยพลัดถิ่น

3.1 การผลิตซ้ำความเป็นไทย/ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางวัฒนธรรม

การผลิตซ้ำความเป็นไทย การเชื่อมต่อกับรัฐและสังคมไทยและการยืนยันความเป็นไทยของไทยพลัดถิ่นฝั่งพม่ามีมานาน หรืออย่างน้อยก็ที่สุดก็นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือนับตั้งแต่พรมแดนไทยพม่าในเขตตระนาวศรีและกระบุรีถูกขีดแบ่ง ดังปรากฏให้เห็นในเอกสารและงานศึกษาก่อนหน้า เช่น ในงานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งกล่าวถึงปฏิบัติการการเป็นพลเมืองข้ามพรมแดนของไทยพลัดถิ่น ทั้งสะท้อนจากคำพูดของยาเลสุซหรือนายสุซชาวหลังสวน ผู้ไปเป็นตำรวจฝั่งพม่าและได้ร่วมมือกับกลุ่มคนไทยในฝั่งพม่า แต่งเครื่องรับเสด็จพระพุทธรูปเจ้าหลวง

ตลอดสายน้ำกระบุรี ในคราที่พระองค์เสด็จข้ามแหลมมลายูโดยทางบกไปถึงท่าเรือที่ปากจั่น เมื่อปี พ.ศ. 2423 (ตำราภาษานูภาพ, 2545ช, น. 424-426)¹

การผลิตซ้ำความเป็นไทย การแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองข้ามพรมแดนของไทยพลัดถิ่น ถูกกล่าวซ้ำและกล่าวโดยละเอียดในงานของ บ. ธรรมบุตร ซึ่งเป็นนักวิชาการท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับไทยพลัดถิ่นสิงขรมายาวนานและเป็นคนแรกๆ ที่เดินทางเข้าไปศึกษาความเป็นไทยข้ามพรมแดนของไทยพลัดถิ่นในเขตตะนาวศรี-สิงขร² บ. ธรรมบุตร ได้บันทึกสิ่งที่เขาประสบไว้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า ไทยในตะนาวศรี-สิงขรเป็นเครือญาติกับคนฝั่งไทย โดยเฉพาะกับคนอำเภอบางสะพานและบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไทยตะนาวศรี-สิงขรเกิดมูล-บูชา-ภักดีต่อพระประมุขของไทย โดยแทบทุกครัวเรือนจะมีพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระราชวงศ์ประดับไว้ตามบ้าน ร่วมจัดงานเฉลิมพระชนพรรษา ศึกษาเล่าเรียนภาษาไทย ประวัติศาสตร์ไทย ผักเงินกับธนาคารไทย ใช้เงินไทย และนามสกุลอย่างไทย โดยไทยตะนาวศรี-สิงขรจะใช้นามสกุลเดียวกันกับญาติในฝั่งไทย “คนในประเทศพม่าไม่ว่าเชื้อชาติใดมักไม่มีนามสกุล ยกเว้นคนไทยที่ใช้นามสกุลกันทุกคน คนไทยที่นั่นจึงมักคุยที่เล่นที่จริงว่า ในบรรดาคนเชื้อชาติต่างๆ ในพม่า คนไทยเท่านั้นที่มีชาติมีสกุล” (บ. ธรรมบุตร, 2544, น. 76)

¹ ตามคำบอกเล่าของนา มั่นคง (ไทยพลัดถิ่นจากบ้านมะรัง ตำบลมะลิวัลย์) ยาละสุขเป็นคนที่มีคาถาอาคม สามารถปราบนักเลงที่โหดต่อโหดได้ ทั้งสามารถจัดการกับคนที่มีคาถาอาคม (นา มั่นคง, สัมภาษณ์) แต่ไทยพลัดถิ่นในมะลิวัลย์บางคนเล่าว่า “ไม่รู้จัก” ยาละสุข แต่จำเรื่องราวเกี่ยวกับจอมขี้หก (จอมโกหก) ได้ และเล่าว่า “คนๆ นี้เป็นคนขี้หก เป็นเจ้า เป็นจอมขี้หก วันหนึ่งยาละสุขขี่ช้างมา และทำให้จอมขี้หกหกลูกให้ยาละสุขลงจากหลังช้าง โหดแน่จริงหกลูกลงจากช้างที่ เจ้าขี้หกบอกว่า ‘ไม่สามารถหกลูกใครลงจากช้าง แต่หกลูกให้คนอื่นขี่ได้’ ยาละสุขลงจากช้างและทำจอมขี้หกอีก โหดแน่จริงหกลูกให้คนอื่นขี่ที่ จอมขี้หกบอกว่า หกลูกให้ลงจากช้างแล้ว ไม่ขี่ช้าง ก็ตามใจ” (วิรัช อภิวงษ์สา, สัมภาษณ์) อย่างไรก็ตาม การมีเรื่องเล่าและคนเล่าถึงนี้ น่าจะสะท้อนได้ว่า ยาละสุขเป็นคนที่มีความสำคัญต่อคนไทยในแดนฝรั่งยุคนี้แน่นอน

² ตามคำบอกเล่าของกลุ่มไทยพลัดถิ่นจากสิงขร บ. ธรรมบุตรเดินทางเข้าไปศึกษาวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของไทยสิงขร โดยตระเวนไปตามหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลสิงขร และเลยไปจนถึงเมืองตะนาวศรี โดยใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์เศษ ในช่วงพุทธทศวรรษ 2530 และไปพร้อมกับคนจากหน่วยงานความมั่นคงของไทยในท้องถิ่น โดยมีกองกำลังคุ้มกันอยู่ห่างๆ ไทยพลัดถิ่นบางคนกล่าวว่ากองกำลังคุ้มกันเป็นกองกำลังของกะเหรี่ยง อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่มีโอกาสได้พบกับ บ. ธรรมบุตร จึงมิได้สอบถามประเด็นดังกล่าวและข้อมูลเกี่ยวกับไทยพลัดถิ่นในสิงขรเพิ่มเติม

ไทยตะนาวศรี-สิงขรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และทำไร่โดยใช้ “วิธีโบราณแบบไทยๆ” คือ ใช้ปุ๋ยคอกเป็นหลัก มีการลงแขกหรือผลัดเปลี่ยนกันไปช่วยบ้านอื่นปลูกหรือเก็บเกี่ยวผลผลิต พาหนะใช้เกวียนรูปร่างคล้ายเกวียนเมืองไทย สีข้าวด้วยครกไม้ที่ทำขึ้นเอง บ้านสร้างด้วยไม้ ยกพื้นสูง หลังคามุงจากหรือหญ้าคาหรือสังกะสีหรือกระเบื้องตามแต่ฐานะ ไทยตะนาวศรี-สิงขรเป็นคนไทยปักชำได้ ใช้ภาษาไทยได้เป็นภาษาประจำวัน แต่คนรุ่นใหม่อ่าน-เขียนหนังสือพม่าได้ด้วย เพราะทุกคนต้องเข้าเรียนโรงเรียนพม่า แต่ในชีวิตประจำวันพูดภาษาไทย และหลายคนเรียนและอ่านหนังสือไทย โดยอาศัยพระภิกษุเปิดสอนในวัด (บ. ธรรมบุตร, 2544, น. 45-55)

ไทยตะนาวศรี-สิงขรร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธ ผู้ชายจะอุปสมบทตามแบบไทย และต้องมาดำเนินการในประเทศไทย ส่วนมากจะมาอุปสมบทที่วัดเกาะหลัก อำเภอเมือง และวัดเขาโบสถ์ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตำบลสิงขรมีวัดไทย 2 แห่ง มีชื่อบอกทั้งภาษาไทยและพม่า อาหารการกินของไทยสิงขรเหมือนคนไทยภาคใต้ รักษาความเจ็บป่วยกับหมอแผนโบราณ ใช้ยาหม้อและยาสมุนไพร เชื้อในสิ่งลึกลับ ภูตผี วิญญาณ เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าพ่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาคม ความอยู่ยงคงกระพัน ไชยกลาง และการบนบานศาลกล่าว (บ. ธรรมบุตร, 2544, น. 67-69)

บ้านไทยตะนาวศรี-สิงขรเป็นบ้านทรงไทยแบบไทยปักชำได้ และมักจะมีตุ่มน้ำดื่มที่หน้าบ้านไว้ให้คนผ่านทางได้ดื่มกิน บ้านมีหิ้งพระ ศาลพระภูมิ โรงโหว้หรือโรงพิธีแต่งงาน มักแสดงและชมการแสดงหนังตะลุง โนราห์ เพลงพื้นบ้านหรือเพลงบอกปักชำได้และจัดแข่งขันมวยไทย หนังตะลุงชื่อดังของไทยสิงขรมีอาทิ หนังสือร้อย แสงวิโรจน์ หนังสือช่วย หนังสือยอด หนังสือแสดงเป็นหนังตะลุงแบบปักชำได้ โนราห์ที่มีชื่อเสียงคือ โนราห์อาบ เกตุแก้ว โนราห์นุ้ย ชันศรีและโนราห์เคี่ยม (บ. ธรรมบุตร, 2544, น. 72, 78, 81)³

บ. ธรรมบุตรระบุว่า ก่อนการอพยพครั้งใหญ่ผู้ฝั่งไทย คนไทยในตะนาวศรี-สิงขรมีไม่น้อยกว่า 30,000 คน อยู่กันเป็นสัดส่วนถึง 5 ตำบล (ของอำเภอมะริด) บางตำบล เช่น ตำบลสิงขรเป็นแหล่งคนไทยล้วนๆ เป็นคนปักชำได้ พูดสำเนียงเดียวกันกับไทยปักชำได้ชาวบางสะพาน เพราะเป็นเครือญาติและไปมาค้าขายติดต่อกันมาช้านาน ไทยสิงขรยังคงความเป็นไทยไว้อย่างเหนียวแน่น กุลบุตรไทยในเมืองตะนาวศรี-สิงขรมาบวชเรียนในเมืองไทย คนไทยสิงขรยังรักษาศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทยไว้เป็นอย่างดี แต่ก็รู้จักและเข้าใจความเจริญสมัยใหม่ เพราะได้เข้ามาสัมผัสและพบเห็นใน

³ มโนราห์ไทยพลัดถิ่นบางท่าน เช่น โนราห์อาบ เป็นโนราห์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในภาคใต้ของไทยปัจจุบัน

เมืองไทย โดยปกติคนที่นั่นจะต้องมาติดต่อดำขายและท่องเที่ยวในเมืองไทยอยู่เสมอ คนไทยสิงขรนิยมส่งลูกหลานมาศึกษาเล่าเรียนในเมืองไทย บางคนเข้ามาทำงานในเมืองไทยได้โดยไม่ผิดสังเกต เพราะคนพบเห็นหรือฟังเสียงพูดก็เข้าใจว่าเป็นคนปักษ์ใต้ และคนไทยสิงขรมีความรักและความผูกพันกับแผ่นดินแม่ (บ. ธรรมบุตร, 2544, น. 122-123) ไทยสิงขร “ยังมีความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นไทย ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีไทยและวัฒนธรรมไทยไว้อย่างเหนียวแน่น วัฒนธรรมไทยเรื่องใดที่สูญหรือเริ่มจะสูญไปจากแผ่นดินไทย ก็ยังอาจหาได้ที่นั่น คล้ายจะเป็นตัวแทนของคนไทยย้ายหลังไปประมาณ 50-70 ปีก่อน” (บ. ธรรมบุตร, 2544, น. 105-106)

ความสัมพันธ์แบบแน่น การถือญาติ ถือเป็นคนกลุ่มเดียวกัน เผ่าเดียวกัน และการไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างไทยสิงขรกับคนไทยประจวบคีรีขันธ์และชุมพร ได้รับการยืนยันโดยไทยฝั่งไทยที่มีโอกาสเดินทางไปสิงขร อาทิ อัมรา ธัญญา

พื้นที่นับตั้งแต่ตะนาวศรีลงมาเป็นส่วนหนึ่งของไทยมาแต่โบราณ คนที่อาศัยในสิงขร ตะนาวศรี มะริด บกเป็ยนจนถึงเกาะสองเป็นคนไทย คนตะนาวศรี-สิงขรกับประจวบฯ เป็นพี่น้องกัน เป็นญาติกัน เขาไปๆ มาๆ คนฝั่งนี้ไปมีลูกเมียฝั่งโน้น คนฝั่งโน้นมามีลูกเมียที่นี่ คนไปแต่งงานที่โน้นก็อยู่ที่โน้นเป็นไทยกันที่ฝั่งนั้น ไทยฝั่งโน้นกับไทยฝั่งนี้เขาช่วยกันมาโดยตลอด ชาวบ้านเขาไปมาหาสู่กันโดยตลอด คนมะริด สิงขรกับประจวบฯ ไปมาหาสู่กันมาตลอด ผมก็เคยไป ไปตั้งแต่ปี 2517 หลังจากนั้นก็ไปทุกปี ไปแล้วกลับ ไปแล้วกลับ ไปอยู่เป็นเดือน บางทีมาถึงนี่เดือนครึ่งก็ไป ไปๆ มาๆ นับสิบปี ล่าสุดผมไปปี 2537 เอรอดจากฝั่งไทยไป 5 วัน เขาคนไป 60 คน ปีนั้นสิงขรเขามีบวชนาคหมู่ 11 คน บวชลูกชายกำนัน ผมเอาอิเล็กทรอนิกส์ไปเล่นไปช่วยงานบวช ผมนำขบวนไปที่สิงขร ด้านเขาไม่ยอมให้ไป แต่เราบอกว่าเอาวัฒนธรรมไปช่วยกัน เราเป็นคนไทยต้องช่วยกันในงานบวช เจ้าหน้าที่ชายแดนเขาก็ให้ไป เมื่อก่อนสิงขรเขามาบวชฝั่งนี้ มาบวชที่บางสะพาน บวชที่วัดเขาโบสถ์ คนไทยฝั่งนั้นมา มาบวชได้เลย ไม่ต้องสอบประวัติ ทั้งที่วัดในบางสะพาน ในประจวบ และทับสะแก มาบวช พระอาจารย์ก็บวชให้ พระท่านรู้ว่าเขาคือคนไทย เป็นญาติกับคนฝั่งนี้ ตอนกลุ่มประทีป เทพ ไทยเขาพาพวกจากสิงขรมา มาปี 39 มากันประมาณ 3-400 คน ผมก็เป็นคนรับ พามาอยู่แถวนี้ ทั้งลูกเล็กเด็กแดง เขามากันเดือนพฤศจิกายน พอเข้ามาก็เป็นข่าวใหญ่ พวกเราเลยทำพิธีผลักดันกลับพิธีหลอก พาเด็กผู้ใหญ่ขึ้นไปอยู่เขาบนแดน พอนักข่าวกลับ 2-3 วันถัดมา พวกเขาก็นำพวกเขากลับมาที่เดิม มาอยู่ที่เราคุยกัน ตอนมา ผู้ใหญ่บ้านเขาจะไม่รับ ผมจึงเป็นคนวิ่งเต้นให้

พวกเขาอยู่ เพราะรู้จักกับพวกเขามาก่อน ตั้งแต่ตอนผมไปปี 17 ผมรู้ว่าพวกเขาเป็นคนไทย เป็นญาติกับคนฝั่งนี้ สิ่งที่เขาอยู่ไม่ได้ หนีร้อนมาหาเรา เราต้องช่วยเขา ช่วยในฐานะคนไทยด้วยกัน พี่น้องไทยต้องช่วยกัน ผมไปฝั่งนั้น พวกเขาก็ต้อนรับผมเหมือนญาติคนหนึ่ง คนไทยคนหนึ่งเหมือนกับเขา (อัมรา ธัญญา, สัมภาษณ์)

ลุงห่วย ไทยพลัดถิ่นสิงขร ผู้มีอดีตเป็นกำนันตำบลสิงขร และปัจจุบันยังดำรงชีพอยู่ในหมู่บ้านสิงขร กล่าวว่า ตนมีญาติและเครือญาติในฝั่งไทย เกิดในสิงขร เกิดในแผ่นดินไทย เป็นคนไทย ปักชำได้ ไม่ใช่ไทยอยู่ชยา

ประมาณเมื่อ 3 เดือนที่ผ่านมา มีผู้พันทหารพม่ามากองพันหนึ่ง กองพัน 288 มาถามเราว่า “แก่นี่มาจากไหนวะ” เขาไม่เคยมาในเขตนี้เหมือนกัน ผมบอกว่า “ผมไม่ใช่คนไทยอยู่ชยาอะ เกิดตรงนี้ อยู่ตรงนี้ มีมาเก่าแก่เหมือนพวกคุณนั่นแหละ” นายทหารพม่าหาว่าพวกผมนี่เป็นคนไทย มาอยู่ตรงนี้ เขาไม่เชื่อ พุดมาพุดไปก็เข้าใจ โอเค ตกลง ที่แรกเขาจะเอาเรื่องเหมือนกัน ถ้าพุดไม่เป็นก็เข้าทางเขา เขาหาว่าเราเป็นคนไทยมาอยู่ที่นี่ เป็นไทยจากฝั่งโน้น ฝั่งไทย แล้วมาอยู่ที่นี่ ผมบอกว่า “พวกผมไม่ใช่ไทยจากฝั่งโน้น เราอยู่ที่นี่ เกิดที่นี่ อยู่ที่นี่ไม่รู้กี่ร้อยปี มันเป็นคนสัญชาติไทย เกิดในแผ่นดินพม่า เราคือคนไทย เป็นไทยตกค้าง พี่น้องมีในเมืองไทย ไม่ใช่ไม่มี พวกผมมันเกิดในนี้แหละ แต่พี่น้องในเมืองไทยนั่นมี” เขาคลางแคลง สงสัย หาว่าพวกเราเป็นคนไทยชัดๆ เพราะพุดไทยทั้งหมดหมู่บ้าน (ไทยสิงขร, วิดิทัศน์)

เอียด ทองสุข ในวิดิทัศน์ชุด “ไทยสิงขร” กล่าวยืนยันเช่นกันว่า เขาคือคนไทยที่อยู่สิงขร และมีญาติในฝั่งไทย

ขณะนี้พวกเรากำลังสนทนาเกี่ยวกับหมู่บ้านสิงขร เขากำลังสืบประวัติหมู่บ้านสิงขรครั้งแต่ก่อนมา ผมนายเอียด ทองสุข บ้านสิงขร เกิดที่นี่ อยู่ที่นี่ ตอนนี้มีอายุ 70 ปีแล้ว แต่ยังช่วยงานราชการ บางสิ่งบางอย่าง บ้านทับสะแกนี้ ตำบลภูตะแบก อำเภอทับสะแกเนี่ยก็เป็นพี่น้องตาเอียดพี๊ด⁴แหละ นามสกุลทองสุข ในหมู่บ้านมีมาก มาตอนนี้หมู่บ้านสิงขรมันเจริญขึ้น หมู่บ้านสิงขรเป็นศูนย์กลางไปไหนก็ได้ มาไหนก็ได้ การค้ามีมาก คนมันชอบมาอยู่กัน มาทำงานแล้วมัน

⁴ พี๊ด เท่ากับ ทั้งสิ้น ทั้งนั้น

มีกินมีใช้ นั่นแหละคนมันชอบมาอยู่กัน การค้าการขายมันสะดวก การค้าที่นี้ มีทั้งทางเปิด ทางปิด ทางปิดตามภาษาคนไทยเราก็คือพวกค้ามืด ค้าวัวค้าควายเนี่ย บ้านผมนี้อุดมสมบูรณ์ไปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง นั่นแหละคนมันถึงอยากมาอยู่กัน (ไทยสิงขร, วิถีทัศน์)

เอียด ทองสุข ใช้สรรพนาม “คนไทยเรา” เหมือนกับคนไทยฝั่งไทยและแสดงออกถึงการถือตนเป็นคนร่วมความเป็นไทย สุณี หญิงวัย 25 เศษในวิถีทัศน์ชุดเดียวกัน กล่าวเป็นภาษาไทยปากษีได้หนักแน่นและชัดเจนยิ่งกว่า “ฉันคือคนไทย...เกิดที่นี้...ที่สิงขร”⁵ ประทีป ปฏิแพทย์ ‘ไทยพลัดถิ่นจากสิงขรและปัจจุบันเป็นแกนนำการเคลื่อนไหวเพื่อการเป็นพลเมืองไทยในฝั่งไทย กล่าวยืนยันอย่างหนักแน่นเช่นกันว่า

ตำบลสิงขรเป็นแผ่นดินไทย คนสิงขรเอาพิธีกรรมวัฒนธรรมฝั่งนี้ไปใช้ ไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย เหมือนกับทางนี้ทุกประการ บวช ลำดับชั้น สวดเหมือนกัน พระเอาไปจากฝั่งนี้ พระพม่ามาสวดเราไม่เอา ก่อนหน้านี้ คนไทยฝั่งนั้นมาบวชฝั่งนี้ มาบวชวัดเขาโบสถ์ บางสะพาน...คนไทยฝั่งนั้นไม่เคยคิดจะเป็นพม่า เราไม่เคยเรียนพระตามแบบพม่า เราเป็นไทยอยู่แดนเดิม จะใช้ไทยพลัดถิ่นก็ได้ เพราะเราอยู่ในแดนเดิมของไทย สิงขรเป็นเมืองเก่า มีหลักฐานโบราณคดี มีหลักฐานบอกความเป็นไทยชัดเจน ตะนาวศรี สิงขรไม่ได้เป็นของพม่า เป็นของไทยและเป็นไทยมาโดยตลอด คนเฒ่าคนแก่เล่ากันว่า ตะนาวศรีก่อตั้งโดยคนไทย คนสิงขรปกครองกันเอง สิงขรเป็นของไทย ปกครองแบบไทย เพราะสิงขรเป็นของไทยสิงขรมีคนจากฝั่งนี้อพยพไปมาก ไปก่อนสงครามก็มี หลังสงครามก็มี คนไปจากบางสะพาน จากชุมพรมีมากเมื่อ 50 ปีก่อนมะพร้าวก็เป็นมะพร้าวจากชุมพร เราใช้เงินเบี้ย เฟื้อง ตำลึง ใช้เงินไทยกัน (ประทีป ปฏิแพทย์, สัมภาษณ์)

ในวิถีทัศน์ “ไทยสิงขร” เขากล่าวซ้ำหลายครั้งหลายหนว่าไทยสิงขรคือคนไทย เป็นไทยปากษีได้ เป็นคนที่อยู่ในแดนเดิมของไทย มีพ่อคือในหลวง แผ่นดินสิงขรปัจจุบันกลายเป็นแผ่นดินที่ถูกแบ่งแยก ซีดแบ่งโดยอังกฤษผู้ปกครองพม่า แต่คนในสิงขรคือคนไทย ปราบปรามให้รัฐไทยและสังคมไทยปฏิบัติต่อในฐานะคนไทยและเป็นไทยที่เท่าเทียม

⁵ สุณี เกิดและเติบโตที่สิงขร แต่งงานกับคนไทยในสิงขร และเป็นเครือญาติกับประทีป ปฏิแพทย์ ผู้เดินทางเข้าไปถ่ายทำวิถีทัศน์ชุด “ไทยสิงขร” คือเป็นลูกของพี่ชายประทีปที่ยังอาศัยอยู่ในหมู่บ้านสิงขร

คนไทยฝั่งไทยเขาไม่รู้ ไม่เข้าใจ อยู่พม่าเขาก็ว่าเราเป็นคนไทย อยู่เมืองไทยเขาว่าเราเป็นพม่า แต่พวกเราที่นั่งกันอยู่นี้ พุดกันอยู่นี้ เป็นคนไทย เราไม่ได้พูดเสียงภาษาพม่า เราพูดภาษาไทย พุดภาษาไทยปักษ์ใต้ เราเป็นไทย อันที่จริงเราเป็นคนไทยที่ถูกแบ่งแยกดินแดน ครั้งสมัยอังกฤษมาแบ่งแยกดินแดนพวกเราให้ออกนอกประเทศ แผ่นดินสิงขรไม่ได้กลับเป็นไทยเราไม่ว่า แต่อยากให้คนไทยสิงขรทุกคน ได้กลับประเทศไทยและอยากให้มีสิทธิ มีบัตรประชาชนเหมือนคนไทยเหมือนกัน พี่น้องไทยพลัดถิ่นในสิงขร ที่เป็นไทยตกค้างในประเทศพม่า เป็นไทยพลัดถิ่น ไทยถิ่นพลัด ไทยที่ถูกลี้ภัย เป็นคนไทย พุดภาษาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีเรายังรักษา คนไทยในประเทศไทยเขาไม่ให้เราเป็นไทย แต่จิตใจของพวกเราเป็นคนไทยทุกๆ คน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เราก็ก็นับถือ เรายังมีรูปพระเจ้าอยู่หัว และทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นวัฒนธรรมไทย เราก็ก็นับถือ (ไทยสิงขร, วิถีทัศน์)

แต่นี้มิได้เป็นเพียงข้อสรุปสำหรับคนไทยในตะนาวศรี ถาวร บุญนำ ไทยพลัดถิ่นจากล้งเคี้ยวผู้มีชีวิตวัยเด็กและผู้ใหญ่ในฝั่งพม่า กล่าวยืนยันเช่นกันว่า

ตอนผมมา ล้งเคี้ยวเป็นตำบลประกอบด้วยหลายหย่อมบ้าน ทั้งหมดเป็นหมู่บ้านคนไทย พุดภาษาไทยมาตั้งแต่รุ่นปู่รุ่นย่า ก่อนมาล้งเคี้ยวมีคนไทยประมาณ 1,000 คน ล้งเคี้ยวคือคนที่ไปจากฝั่งไทย คนไทยในล้งเคี้ยวทำนา ทำสวน ทำไร่เหมือนคนฝั่งนี้ เป็นอยู่เหมือนคนฝั่งนี้ทั้งหมด ล้งเคี้ยวมีหนังตะลุง มโนราห์เหมือนกับทางนี้หมด แต่จอหนังตะลุงจะเล็กกว่าคนไทยอยู่ในกลุ่มคนไทย เรียนหนังสือไทย สมัยผมเป็นเด็กล้งเคี้ยวไม่มีโรงเรียนพม่าในหมู่บ้านไทย ชาวบ้านเรียนภาษาไทย หนังสือเอาไปจากฝั่งนี้ คนข้ามมาก็เอาไป คนข้ามมากันบ่อย ปัจจุบันคนไทยในล้งเคี้ยวส่วนใหญ่อพยพมาอยู่ในฝั่งไทย ปีที่แล้วผมไปสำรวจคนไทยในตำบลล้งเคี้ยว ทางราชการไทยให้ไป ทั้งหมดเหลืออยู่ 97 คน คนในล้งเคี้ยวคือคนไทย บวชพระก็มาบวชฝั่งนี้ มาบวชที่วัดห้วยทรายขาว บวชกับพ่อหลวงจีน พ่อหลวงจีนเองก็ไปอยู่ล้งเคี้ยวนับสิบๆ ปี ที่หลังคนล้งเคี้ยวมาบวชก็มาบวชที่วัดแก้งนั้น บวชเสร็จก็กลับไปล้งเคี้ยว (ถาวร บุญนำ, สัมภาษณ์)

มณฑรา สุพรรณรัตน์ ไทยพลัดถิ่นจากบกเป็ยน กล่าวในทำนองเดียวกันว่า

พื้นที่จากตะนาวศรีลงมา เป็นพื้นที่ที่คนไทยอยู่ พออังกฤษเข้ามา อังกฤษได้ดินแดนแถวตะนาวศรี ได้พม่า ในยุคนั้นอังกฤษให้พาสปอร์ตคนไทย ให้สิทธิทำอยู่ทำกิน แต่เรียนหนังสือสูงไม่ได้ อังกฤษไป พม่ามาตั้งเมือง เข้ามาเป็นใหญ่ วัดไทย คนไทยต้องแอบสอนแอบเรียนหนังสือไทย เช่น ที่วัดบกเข็ญ วัดหลาดตุรี วัดห้างปรุ วัดหमारง วัดเหล่านี้สอนหนังสือไทยให้คนไทยและเป็นวัดเก่าสร้างมานาน คนไทยทำนา ทำไร่ ค้าขาย ไม่ได้ทำประมง มุสลิมอยู่ใกล้ทะเล ทำประมง คนฝั่งนั้นสัมพันธ์กับวัดมาก หมู่บ้านคนไทยมักมีวัดประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านจะจัดเวรทำอาหารถวายเพลพระทุกวัน เข้าวัดฟังธรรมอย่างเนืองแน่นทุกวันพระวันศีล วัดที่มีชื่อเสียงมี วัดบกเข็ญ ห้างปรุ ตะนาวศรี ลังเคี้ยะ หमारง พุงเสม็ด ตลาดสุหรี พุงเห็ด วัดมะลิวัลย์และวัดหัวช้าง ปกเข็ญมีมหรสพและวัฒนธรรมการแสดงคล้ายไทยปักข์ได้ คือ หนังตะลุง โนราห์ เพลงบอก ลิเกป่าและรำวง หนังตะลุงฝั่งนั้นมีลักษณะคล้ายหนังโนราธ ใช้เครื่องดนตรีหนังตะลุงดั้งเดิมคือทับ ฉิ่ง โหม่ง ปี่ ตัวหนังประกอบด้วยตัวเอก ยักษ์ ฤๅษี ตัวตลก...บกเข็ญ...เป็นเมืองใหญ่ คนไทยอยู่มานาน เป็นคนไปจากฝั่งไทย ตระกูลใหญ่ในปกเข็ญมีตระกูลกิ่งแก้ว เป็นตระกูลของคนที่อยู่ภูเก็ต กิ่งแก้วเป็นตระกูลใหญ่ ใหญ่สุด มีคนมากที่สุด ถัดลงมาคืออุบลรัตน์ เป็นตระกูลจากภูเก็ตเช่นกัน ถัดมาคือแก้ววิรัตน์ เป็นตระกูลจากตะกั่วป่า เพชรน้อย เป็นตระกูลที่ไปจากกะเปอร์ สุพรรณรัตน์ไปจากชุมพร สมัยกลางแตก ตระกูลอื่นมี มโนธรรม ทวีศักดิ์ วงศ์นาฎาติ เทพประสิทธิ เทพพิทักษ์ นามสกุลคนชุมพร ดาราหนังชุมพร เทพพิทักษ์ คนบกเข็ญจึงเป็นคนไทยจากภูเก็ต ตะกั่วป่า ชุมพรไปหากินในบกเข็ญ ก่อนหน้านั้นไม่ใช้นามสกุล แต่เมื่อสมัยรัชกาลที่ 6 มีการใช้นามสกุล คนไทยฝั่งนั้นจึงใช้นามสกุลตามพี่น้องที่อยู่ฝั่งไทย ฝั่งไทยกับบกเข็ญคนไทยอพยพไปมา อพยพตั้งแต่วุ่นๆรุ่นย่า พออังกฤษยกให้พม่า บางครอบครัวก็อพยพมา ไม่อยากอยู่กับพม่า บางคนอพยพมาแล้ว เสียหายที่เสียหายของก็กลับไป บางกลุ่มก็ไม่อพยพ อยู่ที่นั่น โดยหวังว่าสักวันแผ่นดินจะเปลี่ยนกลับเป็นไทย บางคนอพยพมาไทยเพราะถูกข่มเหง บังคับ ทั้งจากผู้อักรรร้าย พวกก๊กชาติ กะเหรี่ยง อาระกัน เข้ามาหาเสบียงในหมู่บ้าน ทหารพม่าเข้ามาบังคับคนไปแบกเสบียง ตัวเองอพยพด้วยการเรียน ตัวเองเรียนพยาบาล โดยหวังจะช่วยคนไทยฝั่งนั้นที่เจ็บป่วย สมัยนั้นสถานพยาบาลพม่าอยู่ไกล ต้องหามกันไป ไปถึงหมอพม่าไม่เต็มใจรักษา เพราะรู้ว่าเป็นไทย จะเรียกว่ามีอุดมการณ์ก็ได้⁶

⁶ “อุดมการณ์” เป็นคำที่มณฑราใช้เอง ปัจจุบัน มณฑรายังสามารถอ่านภาษาพม่า และเป็นหนึ่งในจำนวนน้อยของไทยพลัดถิ่นในฝั่งไทยปัจจุบันที่สามารถอ่านหนังสือพม่า

เพราะอยากช่วยคนป่วยคนยาก เรียนพยาบาลไม่ได้เป็นพยาบาล เขาเอาคะแนนสอบเปลี่ยนให้เป็นครูเลยหนีมาฝั่งไทย (มณฑรา สุพรรณรัตน์, สัมภาษณ์)

เจียน ชูยยัง อดีตไทยพลัดถิ่นจากบ้านห้างปรุ ตำบลบกเขื่อน ผู้อพยพกลับฝั่งไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง 2 ปี กล่าวยืนยันเช่นกัน

ตลาดสุหรี่ ห้างปรุ บกเขื่อน คนเมืองไทยไปอยู่มาก สมัยนั้นการทำมาหากินง่าย ก็เลยไปมากที่ไปกันมากก็ในช่วงอังกฤษปกครอง ตลาดสุหรี่ ห้างปรุ ลังเคี้ยวเขาทำเหมือนกัน คนจากฝั่งนี้ก็เลยแห่กันไป ตอนฝรั่งเศสปกครองบ้านเมืองเขาเจริญ ผมเกิดที่ห้างปรุ แม่ไปจากวังไผ่ จังหวัดชุมพร ผมเรียนหนังสือที่วัด เรียนในวัด คนไทยเรียนหนังสือไทย ไม่เรียนหนังสือพม่า อาจารย์เด็กเป็นคนสอน น โม ก ข สอนเลข หนังสือเรียนเอาไปจากเมืองไทย พระมาฝั่งนี้ก็เอากลับไป พระฝั่งนี้ข้ามไปก็เอาไป คนฝั่งนั้นเข้าวัดฟังธรรมกันมาก ผู้ใหญ่ก็ไปลูกเล็กเด็กแดงก็ไปวัดเป็นวัดไทย พระที่เป็นสมภารวัดฝ่ายนั้นเป็นพระจากฝั่งไทย คนในห้างปรุทำเหมืองและตัดหวายเอามาขายหาดจิก ปากจั่น ระนอง แร่เอาไปขายมะริด แต่ที่ทุ่งเสม็ด บกเขื่อนน่าจะเยอะ เขาทำนานอดข้าวใช้ควายผูกเหยียบ คนช่วยกันทำ ทำมาเหมือนฝั่งไทย คนทำเหมืองเป็นคนจีนมาจากเมืองจีน ห้างปรุจึงเป็นเมืองของคนไทยกับจีน ตลาดสุหรี่มีพม่าอยู่ด้วย แต่ส่วนใหญ่เป็นไทยกับจีน คนฝั่งนั้นเป็นคนไทย ถือตนเป็นไทย ไม่เคยคิดว่าตนเป็นพม่า บวชก็บวชวัดไทย ตลอดช่วงที่ผมอยู่ที่นั่น ไม่มีคนไทยแต่งงานกับพม่า คนไทยเขาอยู่ที่นั่น ก็หวังว่าแผ่นดินจะกลับเป็นของไทย ขนบธรรมเนียมที่นั่นก็เป็นไทย พูดภาษาไทย เล่นและฟังหนังตะลุง หนังตะลุงมีทั้งไปจากเมืองไทย แต่บกเขื่อนมีมโนราห์ มีหนังตะลุงของตนเอง เล่นเรื่องมโนราห์รามเกียรติ์ ตัวตลกมีแก้ว กุณ เคย ซ้อย คนฝั่งนั้นเขาผูกพันกับฝั่งนี้ เขาเชื่อกันว่าเรื่องพระรามเริ่อยู่ที่บกเขื่อน พระเริ่ไปอยู่ที่นั่น (เจียน ชูยยัง, สัมภาษณ์)

กลุ่มคนที่ถือตนเป็นไทยในเขตมะลิวัลย์และเกาะสองก็มีลักษณะดูๆเดียวกัน คือยืนยันความเป็นไทยและผลิตซ้ำความเป็นไทย การผลิตซ้ำความเป็นไทยของคนถือตนเป็นไทยในฝั่งพม่าประจักษ์ชัดยิ่งขึ้น เมื่อผู้เขียนเดินทางเข้าไปทำวิจัยภาคสนามฝั่งพม่าวันแรก ณ หมู่บ้านมะลิวัลย์ อำเภอเกาะสอง เขตตะนาวชัย

ความเป็นไทยของไทยมะลิวัลย์ปรากฏทั้งที่บ้านและวัด และเริ่มตั้งแต่ป้ายบอกทางเข้าวัด ที่เขียนข้อความภาษาไทย พร้อมมีลูกศรชี้ “วัด(ไทย)มะลิวัลย์” ป้ายวัดขนาดใหญ่ก็เขียนเป็นภาษาไทย “วัดไทยมะลิวัลย์” ตัวโตเด่นชัดและชัดเจนพร้อมภาษาพม่ากำกับและถอดวงเล็บออกจากคำว่า “ไทย” ป้ายหน้าศาลาการเปรียญมีข้อความภาษาไทยเชิญชวน “ยินดีต้อนรับ” ลึกเข้าไปข้างในมีข้อความภาษาไทย “2549 วันเข้าพรรษา 11-7-2006”⁷ ในสถานที่แห่งเดียวกันนี้ เราได้พบปฏิทินไทยพระบรมฉายาลักษณ์ ปี พ.ศ. 2546 ที่ยังคงใหม่และสมบูรณ์ พระพุทธรูปที่สร้างถวายโดยพุทธศาสนิกจากฝั่งไทย ศาลบัตริฐินสามัคคีทอด ณ วัดไทยมะลิวัลย์ จัดโดยคณะศึกษาและปฏิบัติธรรม ตามพระไตรปิฎกจากกรุงเทพฯ เมื่อ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2544 ปฏิทินหลวงปู่ไข่ อินทสโร ป้ายรายนามภาษาไทยของผู้บริจาคที่ดินสร้างวัด ผู้สร้างวัดไทยมะลิวัลย์ และผู้บริจาคให้วัดในกิจการอื่น⁸

นอกจากศาลาการเปรียญเราพบโบสถ์ที่สร้างโดยพุทธศาสนิกในมะลิวัลย์ และจากฝั่งไทยทรงไทยงดงาม นามพระและนามกุญแจล้วนเขียนเป็นภาษาไทย บางกุญแจเรียกชื่อผู้สร้างถวาย เช่น กุญแจอาจารย์เตี้ยม กุญแจหมายเลข 1 กุญแจเจ้าอาวาส หน้ากุญแจมีข้อความเขียน “กุญแจเจ้าอาวาส พระอาจารย์โทนชัย สุขุมโม” และวงเล็บในตอนล่างว่า “เจ้าอาวาส” บริเวณวัดมีป้ายข้อความเขียนบนแผ่นไม้พื้นสีเขียวและน้ำเงินหลากหลายป้าย เขียนเป็นภาษาไทยและภาษาพม่า ปะติดไว้ตามต้นไม้ เพื่อเชิญชวนมนุษย์กิเลสหนา-ปัญญาเลิศทั้งไทยและพม่าทำความดี ป้ายข้อความมีอาทิ “ผู้มีปัญญา ย่อมรักชาติตนได้” “ถ้าทำใจให้สงบ จะพบความสุขเยือกเย็น” “ทำดีไม่ได้ผล เพราะทำตนลุ่มๆ ดอนๆ” “เศษแก้วบาดคม เศษกรรมบาดใจ” และรวมถึงการตายที่จารึกความตายด้วยภาษาไทย⁹

นอกจากวัตถุที่บ่งบอกความเป็นไทย การบวชของพระในวัดมะลิวัลย์ก็บวชแบบไทย สบงจีวรสีเหลือง พระเณรโกนผม โกนคิ้ว ซึ่งความแตกต่างจากการบวชของพระ-เณรพม่า ที่ห่มสบงจีวรสีแดงเข้ม พระเณรโกนผม แต่ไม่โกนคิ้ว¹⁰ ในวัดซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ทางวัฒนธรรมนั้น เราจึงได้พบความเป็นไทยทั้งในมิติศาสนาและพระมหากษัตริย์ มิติของภาษา โลกหน้า การบวช การทำบุญและการตายแบบไทย ปักชำได้

ไทยพลัดถิ่นสังขร ยืนยันและจำแนกความแตกต่างระหว่างบ้านคนไทยกับบ้านพม่าว่า บ้านไหนมีรูปในหลวงคือบ้านคนไทย บ้านพม่าหาไม่มีรูปในหลวงไม่ (ประทีป ปฏิแพทย์, สัมภาษณ์) คำกล่าวนี้

⁷ โปรดดูแผนภาพ 5-6 ภาคผนวก ก

⁸ โปรดดูแผนภาพ 7-9 ภาคผนวก ก

⁹ โปรดดูแผนภาพ 10-13 ภาคผนวก ก

¹⁰ โปรดดูแผนภาพ 14-15 ภาคผนวก ก

ได้รับการยืนยันเป็นอย่างดีและชัดเจนในหมู่บ้านมะลิวัลย์ เพราะ ณ ที่แห่งนั้น เราได้พบบททั้งภาพ หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด พระดังผู้มีอิทธิพลสูงล้ำต่อคนไทยปักษ์ใต้ พระบรมฉายาลักษณ์ของ “สมเด็จพระ ร. 5”¹¹ รูปกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ นาฬิกาเรือนใหญ่ที่มีพระบรมฉายาลักษณ์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน และสมเด็จพระราชินี¹²

บ้านบางหลังสลักบทกวีภาษาไทยข้างฝา “รักเธอแต่เธอไม่รู้...รัก” และแถมท้ายด้วย ภาษาอังกฤษ “Vit...I love you Vittaya...กระท่อมชายโสด”¹³ แม่เจ้าของบ้านจะมีโซ่ชายโสด เพราะมี เมียและลูก ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ฝั่งไทย ทำงานรับราชการ/รัฐวิสาหกิจในระนองและกรุงเทพฯ

นอกจากพระบรมฉายาลักษณ์และอุปกรณ์เครื่องใช้ เพอร์นิเจอร์จากฝั่งไทยแล้ว บางบ้านยังมีจานรับคลื่นฟรีทีวี เพื่อติดต่อสื่อสารรายการโทรทัศน์จากฝั่งไทย บางบ้านมีพัดลม ตู้เย็น เทป บันทึกละเอียด โทรทัศน์ ที่ซื้อจากฝั่งไทย เพื่อฟังเพลง ดูข่าวจากฝั่งไทย ดูละคร “น้ำเน่า” ละครจักรๆ วงศ์ๆ จากฝั่งไทย และดูวีซีดีที่ผลิตและทำในฝั่งไทย

แม้จะอยู่พม่า แต่คนไทยในมะลิวัลย์นิยมส่งลูกทั้งหมดมาเรียนที่ฝั่งไทย ใช้หยุกยาจากฝั่ง ไทยอ่านหนังสือและข่าวแบบไทย ทั้งหนังสือการ์ตูนมหาสนุก ขยายหัวเราะ การ์ตูนนิยายเริงรมย์ เช่น ผัว อย่างนี้มีเป็นร้อย, เฮี้ยวสุดๆ รักสุดๆ และ ป่าพิสดาร¹⁴ และรวมถึงอ่านหนังสือ เจริญธรรมภวนา ซึ่งบอก กล่าวเรื่องราวการทำบุญข้ามพรมแดนของคนไทยจากฝั่งไทย¹⁵ ความว่า

ลูกหลานตระกูลเจ้าเมืองมะลิวัลย์มีดำริที่จะปรับปรุง และซ่อมแซมวัดไทยเก่าแก่ของเมือง มะลิวัลย์ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ของวงศ์ตระกูล เพื่อเป็นการสร้างมหากุศล เพื่อให้ชาวพุทธ ในเมืองมะลิวัลย์ได้มีวัด เพื่อจัดกิจกรรมบำเพ็ญกุศล จึงได้ชักชวนลูกหลานเจ้าเมืองมะลิ วัลย์ที่เป็นชาวมะลิวัลย์ ชาวเกาะสอง ชาวระนองร่วมกันซ่อมแซมและบำรุงวัดไทยมะลิวัลย์

¹¹ ถ่ายจากลานพระบรมรูปทรงม้า กรุงเทพฯ

¹² โปรดดูแผนภาพ 16-17 ภาคผนวก ก

¹³ โปรดดูแผนภาพ 18-19 ภาคผนวก ก

¹⁴ โปรดดูแผนภาพ 20 ภาคผนวก ก

¹⁵ ตามคำบอกเล่าของเจ้าอาวาสวัดไทยมะลิวัลย์ปัจจุบัน นับตั้งแต่การสร้างวัดไทยมะลิวัลย์ขึ้น ใหม่ การทำบุญโดยคนจากฝั่งไทย ทั้งจากระนอง กรุงเทพฯ ก็มีมาเป็นประจำ “ส่วนใหญ่จะมาทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ญาติโยมเขามาทุกปี เดือนหน้าก็จะมาอีกกลุ่ม นอกจากคนฝั่งไทย คนที่มาทำบุญที่นี้ก็เป็นคน ไทยจากเกาะสอง” (เจ้าอาวาสวัดไทยมะลิวัลย์, สัมภาษณ์)

เมื่อปีพุทธศักราช 2539 แล้วนิมนต์พระภิกษุจากเมืองไทย (วัดโตไปหาราม จังหวัดระนอง) ไปเป็นเจ้าอาวาส ต่อมาในปลายปีพุทธศักราช 2541 ได้ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถวัดไทยมะลิวัลย์ ปี พ.ศ. 2543 อาจารย์สุชาติ นาคอ่อน อาจารย์ที่สอนพระธรรมตามพระไตรปิฎก ได้นำคณะศึกษาและปฏิบัติธรรมออกเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดระนอง เพื่อไปทอดผ้าป่าที่วัดไทยมะลิวัลย์ เมื่ออาจารย์สุชาติทราบข่าวว่ากำลังสร้างพระอุโบสถ และยังไม่มีพระประธานในพระอุโบสถ จึงพิจารณาที่จะสร้างพระประธานให้วัด เมื่อกลับจากทอดผ้าป่า อาจารย์สุชาติก็เริ่มโครงการสร้างพระพุทธรูปปางตรัสรู้ และในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2544 อาจารย์สุชาติได้นำคณะศึกษาและปฏิบัติธรรมจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดระนอง ทำพิธีน้อมถวายพระพุทธรูปปางตรัสรู้ให้วัดไทยมะลิวัลย์ ซึ่งมีการจัดดอกไม้ มาลา มาลัย เป็นเครื่องสักการะไตรรัตนบุชาอย่างงดงาม (เจริญกรรมภวนา, 2544, น. 6-8)

บ้านไทยมะลิวัลย์บางหลังใช้เวลาไทย เร็วกว่าเวลาพม่า 30 นาที ดูเผินๆ เวลาเป็นเรื่องของนาฬิกา แต่เวลาเป็นอะไรอื่นที่มากกว่านาฬิกา เวลาคือมิติของสังคม เป็นจังหวะหรือท่วงทำนองชีวิต การใช้เวลาไทย ย่อมตีความประการหนึ่งได้ว่า คนไทยมะลิวัลย์ ใช้ชีวิตแบบไทย ผูกพันอยู่กับข่าว ที่วีถีกรรม หรือวิถีชีวิตแบบไทย มีจินตนาการร่วมกับรัฐและชาติไทย

นอกจากจะเห็นชัดจากวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องประดับประดับบ้าน ที่เชื่อมสัมพันธ์กับฝั่งไทยแล้ว ความเป็นไทยของไทยมะลิวัลย์ ยังเห็นได้จากสำนึกและการคิด เช่น

ก่อนหน้า มะลิวัลย์มีแต่คนไทย ไม่มีพม่าปน ผืนดินตรงนี้เป็นไทย แต่ถูกอังกฤษยึดไป ตอนหลังตกเป็นของพม่า อยู่มะลิวัลย์ก็เหมือนอยู่ระนอง อยู่ฝั่งไทย พวกเราดูข่าว ฟังเพลง ดูละครฝั่งไทย งานฉลองครองราชย์ครบรอบ 60 ปี เราก็ดูอยู่ที่นี้ ดูช่อง 7 สี และช่องอื่นที่รับได้ โทรศัพท์มือถือก็ใช้ของฝั่งไทย (เอียง มั่นคง, สัมภาษณ์)

มะลิวัลย์และเกาะสองเป็นผืนดินไทย คนเกาะสองคือคนไทยที่ย้ายไปจากมะลิวัลย์ เมื่ออังกฤษเปลี่ยนศูนย์การปกครอง เจ้าเมืองมะลิวัลย์เป็นเพื่อนกับเจ้าเมืองระนอง โคซิมก้องสร้างเมืองระนอง เจ้าเมืองมะลิวัลย์สร้างเมืองมะลิวัลย์ แต่ฝรั่งแยกเมืองระนองและมะลิวัลย์ออกจากกัน คนมะลิวัลย์กับระนองเป็นญาติพี่น้อง คนมะลิวัลย์กลายเป็นคนไทยตกหล่นใน

แดนพม่า ปัจจุบันคนสองฟากไปมาหาสู่กันทุกวัน งานบุญ ประเพณี วัฏฏะปฏิบัติของคน
มะลิวัลย์เหมือนกันทุกประการกับระนอง ไม่ผิดเพี้ยน (วิรัช อภิวงษ์สา, สัมภาษณ์)

โกคิน บาบ่าไทยจีน ที่ผู้เขียนสนทนาด้วยกว่า 6 ชั่วโมง บนเรือเร็วมะริด-เกาะสอง ยืนยันเช่นกันว่า

เดิมคนไทยอยู่ที่มะลิวัลย์ ตอนหลังย้ายมาเกาะสอง คนระนอง-เกาะสอง-มะลิวัลย์เป็นพี่น้องกัน ไปมาหาสู่กันตลอด เมื่อทำบัตร คนระนองก็ทำบัตรไทย คนฝั่งนี้ก็ทำบัตรพม่า มะลิวัลย์และเกาะสองเป็นที่คนไทยอยู่ พม่าเข้ามาที่หลัง พม่าเข้ามาเกาะสองและมะลิวัลย์เพราะหากินสะดวก มีถนนทะเลหากินลำบาก พม่าจึงมาเกาะสอง มะลิวัลย์และเกาะสองคนไทยจะไม่หมดไป เพราะอยู่ใกล้ไทย คนไทยยังพูดไทย มะลิวัลย์ดูทีวีไทย ใช้โทรศัพท์ไทย คนไทยในเกาะสองมะลิวัลย์จะไม่หมดไป (คิน, สัมภาษณ์)

หลักฐานข้อมูลข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า มะลิวัลย์คือชุมชนไทย คนมะลิวัลย์คือคนไทย และสอดคล้องกับข้อสรุปของนักวิชาการบางท่านที่ว่า มะลิวัลย์ เกาะสอง ระนองเป็นชุมชนข้ามพรมแดน พวกเขาไม่เห็นชายแดน พวกเขาทำบุญข้ามพรมแดน เป็นพี่น้องข้ามพรมแดน สร้างและถักทอสายสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เข้มข้นจนมีอาจถูกทำให้สลาย ทุบกระจายโดยพรมแดนรัฐ-ชาติที่ขีดและสร้างขึ้นในภายหลัง (สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, 2549, น. 133-135)

การผลิตซ้ำความเป็นไทยในฝั่งพม่า กล่าวตามภาษาวិชาการสมัยใหม่ก็คือ การต่อสู้เพื่ออ้างสิทธิ/ความแตกต่างทางวัฒนธรรม (cultural rights) ของไทยพลัดถิ่นในพม่า ผู้ไม่ยอมถูกกลายกลืนหรือจินตนาการเป็นพวกพ้องและเป็นหนึ่งเดียวกับพม่า เพื่อแสดงให้เห็นประจักษ์ว่า กลุ่มตนมีสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เครือญาติ มีสำนึกความเป็นชาติ มายาคติและความจำร่วมของความเป็นชาติกับคนในฝั่งไทยและรัฐไทย มากกว่าการเป็นส่วนหนึ่ง การเป็นสมาชิกหรือภักดีกับประเทศพม่า และนั่นอาจจะถือว่าเป็นลักษณะของความเป็นชาติ หรือการจินตนาการความเป็นชาติข้ามพรมแดนและแห่งทะเลพรมแดนภูมิศาสตร์รัฐ-ชาติ (Appadurai, 1996a; 1996b) ของไทยพลัดถิ่น การอ้างสิทธิ การอ้างไว้ซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรมของไทยพลัดถิ่นในพม่าอาจถือได้ว่าเป็นปฏิบัติการ และการแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรม (Siu, 2001, pp. 7-28; Isin and Wood, 1999, pp. 123-151) ที่ไทยพลัดถิ่นมีต่อและขึ้นต่อรัฐไทย กล่าวตามคำของนินา กลิค ซิลเลอร์ก็คือ แม้ไทยพลัดถิ่นจะมีวิถีการดำรงอยู่ในฝั่งพม่า แต่มีวิถีความผูกพันภักดีกับรัฐไทย (Glick Schiller, 2005a, pp. 48-49)

อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรมของไทยพลัดถิ่นในพม่าปัจจุบันเริ่มผันแปรและแปรเปลี่ยน กล่าวคือ การผลิตซ้ำความเป็นไทยและการสำนึกความเป็นไทยที่เข้มข้นของไทยพลัดถิ่นในพม่าในปัจจุบัน จะพบได้เฉพาะในบางพื้นที่ คือ ในบริเวณพื้นที่ที่ใกล้ชิดกับฝั่งไทยและพื้นที่ที่ไทยพลัดถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ในฐานะเป็นชุมชน การดำรงอยู่ในลักษณะนี้พบได้อย่างชัดเจนในกรณีชุมชนมะลิวัลย์ และมะลิวัลย์อาจจะเป็นพื้นที่เดียวที่ความเป็นไทยสามารถพบเห็นและแสดงออกได้อย่างชัดเจนที่สุด

ยิ่งกว่านั้น แม้จะอยู่ในพื้นที่ที่ความเป็นไทยสามารถแสดงออกได้ชัด แต่ภายใต้เงื่อนไขปัจจุบันไทยพลัดถิ่นในพื้นที่ดังกล่าวอาจเลือกปฏิบัติหรือแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองทางการเมืองหรือทางกฎหมาย 4 ลักษณะ คือ

(1) ไทยพลัดถิ่นยืนยันตนความเป็นไทย ถือบัตรประชาชนไทย และปฏิเสธการถือบัตรประชาชนพม่า เลือกรับข้อมูลข่าวสาร สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม การเมือง พิธีกรรมในฝั่งไทย ตั้งเวลานาฬิกาตามจังหวะก้าวของชีวิตของฝั่งไทย ดังได้กล่าวถึงแล้วในตอนต้น

(2) ไทยพลัดถิ่นถือตนเป็นไทยในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม แต่เลือกที่จะไม่ถือบัตรประชาชนทั้งของไทยและของฝั่งพม่า กรณีดังกล่าวได้รับการยืนยันจากงานศึกษากฎหมายไทยพลัดถิ่นมะลิวัลย์-เกาะสองของสิริพร สมบูรณ์ภุชงค์ (2549, น. 113-147)

(3) ไทยพลัดถิ่นถือตนเป็นไทยในทางสังคม วัฒนธรรมและสายสัมพันธ์ แต่เลือกที่จะถือบัตรประชาชนทั้งของไทยและพม่า ซึ่งเห็นชัดจากกรณีของโกอ่าย และโกอ่าง บ้านมะลิวัลย์

โกอ่ายเป็นบาบาถูกครึ่งไทยจีน เป็นลูกหลานของเจ้าเมืองมะลิวัลย์ และมีแม่เป็นคนไทยจากฝั่งไทย โกอ่ายได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนันตำบลมะลิวัลย์หลังหมดอายุของโกสิ้ว โกอ่ายเป็นกำนันตำบลมะลิวัลย์อยู่ระยะหนึ่งก็เข้ามากลับมาตั้งหลักแหล่งในระนอง แต่ยังคงเดินทางไปมาระหว่างระนองกับมะลิวัลย์ เพราะมีนาและสวนอยู่มะลิวัลย์ โกอ่ายจึงถือทั้งบัตรประชาชนไทยและพม่า จนถึงวันดับขันธุ์เมื่อต้นปี พ.ศ. 2550 (วิรัช อภิวิวงษ์สา, สัมภาษณ์)

โกอ่างเป็นคนมะลิวัลย์โดยกำเนิด เป็นลูกผสมไทย-จีน บิดาของโกมามะลิวัลย์ เพื่อทำเหมืองสมัยอังกฤษปกครองพม่า สมัยเด็กโกเรียนหนังสือที่ฝั่งไทย ณ โรงเรียนละอุ่นใต้ อำเภอละอุ่น จังหวัดระนอง ปัจจุบันโกอ่างมีลูก 3 คน อยู่ระนองและกรุงเทพฯ แต่ตัวเขาเองอาศัยอยู่มะลิวัลย์ โดยให้เหตุผลว่า “มะลิวัลย์คือบ้านเกิด มีที่ มีสวน” โกอ่างถือตนเป็นไทย แม้จะอยู่มะลิวัลย์แต่ก็สัมพันธ์กับฝั่งไทยผ่านวารสารชีวิตรัก โทรศัพท์ไร้สาย โทรทัศน์สีและฟรีทีวีจากฝั่งไทย

การถือบัตรประชาชนพม่าและไทยโดยไทยพลัดถิ่น เป็นที่รับรู้ในหมู่ไทยพลัดถิ่นฝั่งพม่า ดังสะท้อนในคำกล่าวของโกคิน “คนไทยบางคนถือบัตรประชาชนไทยและพม่า โดยฝากบัตรประชาชนไว้กับญาติ พอไปฝั่งไทยก็ไปเอาบัตรกับญาติ มาฝั่งพม่าก็ฝากบัตรไว้กับญาติฝั่งไทย”¹⁶ แต่การมีบัตรพม่ามิได้หมายความว่า ไทยพลัดถิ่นถือตนเป็นพม่า “แม้ถือบัตรพม่า เขายังถือตนเป็นไทย เขาก็ถือบัตรพม่าด้วยเหตุผลการทำมาหากิน” (คิน, สัมภาษณ์)

ลักษณะที่สับสน ไทยพลัดถิ่นยังถือตนเป็นไทยและผลิตซ้ำความเป็นไทยในแดนพม่า แต่จำเป็นต้องถือบัตรประชาชนพม่า เพราะแม้ไทยพลัดถิ่นจะถือว่าตนอยู่ในแดนเดิมของไทย แต่ปัจจุบันแดนเดิมเป็นดินแดนในรัฐชาติพม่าและต้องสัมพันธ์กับรัฐชาติพม่า การถือบัตรประชาชนพม่าจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นและไม่อาจหลีกเลี่ยง การเลือกปฏิบัติในลักษณะเช่นนี้ในเขตชุมชนมะลิวัลย์และเกาะสองน่าจะเป็นรูปแบบการปฏิบัติที่แพร่หลายกว่ารูปแบบอื่น¹⁷

อย่างไรก็ตาม การถือตนเป็นไทย แต่ต้องถือบัตรประชาชนพม่านี้ เป็นรูปแบบที่พบในพื้นที่ที่รัฐพม่าเข้าไปควบคุมชุมชนคนไทยมากขึ้น เช่น ในเขตสิงขร ตะนาวศรี บกเบ็ญน ลังเคี้ยวและมะริด ซึ่งจะกล่าวถึงเป็นลำดับไป

เมื่อทศวรรษเศษ บ. ธรรมบุตร ผู้เดินทางเข้าไปศึกษาความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทยข้ามพรมแดนในเขตตำบลสิงขร ยืนยันอย่างหนักแน่นว่า ไทยพลัดถิ่นหรือ “ไทยติดแผ่นดิน” หรือ “ไทยสิงขร” ตามคำที่เขาเรียก มีความเป็นไทยเข้มข้นมากกว่าชุมชนไทยฝั่งไทย ไทยสิงขรจึงเป็นปัจเจก ตัวแทนของคนไทยย่อยหลังไปประมาณ 50-70 ปีก่อน (2544, น. 105-106) ไทยพลัดถิ่นจากสิงขรยืนยันเช่นกันว่า “สิงขรคือแผ่นดินไทย...คนสิงขรคือคนไทย...วัฒนธรรม ชนบธรรมเนียม ประเพณี การปกครองเอาไปจากฝั่งไทย” (ถนอม ชูแก้ว, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันชุมชนไทยตำบลสิงขรถูกแยก ถูกเคลื่อนย้ายและแทนที่ (displacement) คนไทยไม่สามารถดำรงอยู่ในฐานะชุมชน พระพม่าเริ่มแทรกเข้ามาประจำวัดไทย เด็กไทยถูกบังคับให้เรียน

¹⁶ จำนวนผู้ถือบัตรประชาชนสองฟากมีจำนวนเท่าไร ไม่อาจทราบได้ เพราะเกี่ยวข้องกับประเด็นความมั่นคง ผู้ให้ข้อมูลน้อยคนนักจะกล้าให้ข้อมูล แต่เป็นที่รับรู้กันว่า คนที่ถือบัตรในลักษณะเช่นนี้ มีโซ่ชาวบ้านธรรมดา หากแต่เป็นไทยพลัดถิ่นในระดับผู้นำและคนมีฐานะที่ทำมาค้าขายใน 2 ฝั่ง

¹⁷ ที่ใช้คำว่า น่า จะสืบเนื่องมาจากผู้เขียนมิได้สอบถามจากผู้ให้ข้อมูลทุกคน เพราะพิจารณาเห็นว่า ประเด็นดังกล่าว มีความอ่อนไหวต่อคนที่ถูกศึกษาเกินกว่าความอยากรู้ของผู้ศึกษา แต่จากการพูดคุย คนที่กล้าบอกและบอกเองว่าถือบัตรประชาชนพม่า มีมากกว่าคนที่บอกว่าไม่ถือบัตรประชาชนพม่า

หนังสือพม่า ภาษาไทยห้ามพูด สอน ใช้และเจรจาในโรงเรียน บ้านคนไทยถูกรื้อถอน บางกลุ่มต้องโยกย้ายบ้าน และที่ทำงานเข้าไปอยู่ในป่าลึก บางกลุ่มถูกกวาดต้อนไปตั้งบ้านใหม่ในที่ทหารพม่าจัดให้ โดยรัฐบาลทหารพม่า ให้เหตุผลว่า การแยกอยู่ตามสวนอันตรายเป็นเหตุให้ “รัฐบาลเขาให้ไปอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นกลุ่ม เพราะมันอันตราย เดียวพวกป่ามาพักบ้าง พวกคอมมิวนิสต์มาพักบ้าง ไม่ให้พักก็ไม่ได้ รัฐบาลจึงให้รวมกันอยู่” (ไทยสิงขร, วิดีทัศน์)

เมื่อการเข้ามาของทหารพม่า คนพม่าและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ส่งผลกระทบต่อไทยสิงขร ไทยสิงขรส่วนหนึ่งจึงทิ้งถิ่นที่อยู่และแดนเดิมของไทยกลับสู่ฝั่งไทย กระนั้นก็ตาม ไทยสิงขรอีกส่วนตัดสินใจไม่กลับฝั่งไทย เพราะตระหนักดีและเชื่อมั่นว่า ถึงกลับรัฐไทยก็ไม่รับผิดชอบให้เป็นไทย และต้องอยู่ในภาวะไร้สิทธิ-ไร้แค้น หรือก็ไม่อยากมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ในฝั่งไทยเพราะต้องเริ่มจากศูนย์ และเสียดายทรัพย์สินในฝั่งพม่า

เราจะไป[ฝั่งไทย]จะไปได้มั๊ย ก็ให้แลดูทรัพย์สินสมบัติ สนวนหมาก สนวนมะพร้าวของพวกเรามีอยู่ เต็มไปหมด ไปเมืองไทยคงไปได้ยาก ไปแล้วต้องไปตั้งหลักใหม่ ที่นั่นมันเป็นหลักเป็นฐาน มันคงอยู่แล้ว ถึงลำบากยากจนอย่างไร เรื่องกินเรื่องใช้ที่นั่นมันก็สมบูรณ์ ไปฝั่งไทยต้องตั้งต้นใหม่ ตั้งตัวใหม่ ไปตั้งต้นใหม่ก็ทำไม่ไหว เพราะอายุก็มากแล้ว (ไทยสิงขร, วิดีทัศน์)

ไทยพลัดถิ่นที่อยู่ฝั่งพม่าจึงเริ่มเรียนหนังสือพม่า บางคนแต่งงานกับพม่า (เทียบประกอบปรภาณ, สัมภาษณ์) แม้ปัจจุบันวัดไทยจะคงอยู่ ทั้งที่วัดทุ่งมะพร้าว วัดสิงขรและวัดดอนประจัน แต่วัดทั้งสามแห่งก็อยู่ในภาวะทรุดโทรม หมู่บ้านบางแห่ง เช่น บ้านคลองทรายขาวถูกรื้อล้างทิ้งหมู่บ้านเหลือเพียงเสาบ้านไว้เป็นร่องรอย อดีตของผู้คน (ไทยสิงขร, วิดีทัศน์) แม้จะยืนยันว่า ตนเป็นไทยแต่เมื่อจะอยู่ต่อก็มีความจำเป็นที่จะต้องเป็นไทยที่ถือบัตรพม่า “พวกผม...เกิดที่นี่...อยู่ตรงนี้มีบัตรเหมือนพวกคุณ (คือนายทหารพม่า) ไปไหนไปได้ บางทีไหนที่คุณไปไม่ถึง ผมสามารถไปถึง...” (ไทยพลัดถิ่นสิงขร, วิดีทัศน์)

ชุมชนไทยพลัดถิ่นเขตล้งเคี้ยวและบักเปียนในอดีต มีความเข้มข้นของความเป็นไทย และห่วงแหนารักษาวัฒนธรรมไทยไว้อย่างเหนียวแน่นคู่เคียงกับไทยสิงขร แต่ทั้งบักเปียนและล้งเคี้ยวต่างกลายเป็นพื้นที่ความขัดแย้ง และเป็นพื้นที่ที่มีฐานกำลังของชนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเข้ามาตั้งมั่น ชุมชนไทยทั้งสองพื้นที่จึงตกอยู่ภาวะคู่เคียงกับชุมชนไทยสิงขร¹⁸

เมืองตะนาวศรีต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คนสยามหรือไทยสามารถดำรงอยู่ในฐานะชุมชนไทย แต่ปัจจุบันตะนาวศรีมีคนไทยหรือสยามอาศัยอยู่เพียง 20 ครอบครัว ตั้งบ้านเรือนรวมกันอยู่ 2 ข้างถนน

¹⁸ โปรดดูปากคำไทยพลัดถิ่น ภาคผนวก ข

แต่คนเหล่านั้นมิใช่คนไทยดั้งเดิมของตะนาวศรี “คนไทยตะนาวศรีปัจจุบันคือคนที่มาจากสิงขร เป็นไทยสิงขร” (น้อย ประกอบปราณ, สัมภาษณ์)

แม้ในอดีตเอกสารต่างๆ ที่กล่าวถึงในบทที่ 2 จะระบุว่าคนไทยในมะริดจำนวนมาก แต่ปัจจุบันไทยมะริด “ล้มหายตายจากไปแล้ว เขากลายเป็นพม่า คนไทยในมะริดในปัจจุบันเป็นคนมาจากที่อื่น มีไม่มาก เป็นคนมาจากสิงขรและบกเป็ยน” แต่คนไทยในมะริด “ยังถือตนเป็นไทย ที่บ้านพูดภาษาไทย ลูกแต่งงานกับคนไทย ยังเคารพบูชาพระเจ้าอยู่หัว ที่บ้านยังมีรูปในหลวงรัชกาลที่ 5” (สมเพียง จันทร์ภักดี, สัมภาษณ์)¹⁹

แม้จะสำนึกเป็นไทย แต่ความเป็นไทยของไทยในมะริดสามารถแสดงออกเฉพาะภายในครอบครัว เพราะวิถีการดำรงอยู่ไม่เอื้อต่อการดำรงและธำรงวัฒนธรรมแบบไทย เว้นเฉพาะคนที่แต่งงานกับคนไทยด้วยกัน คนที่แต่งงานกับพม่าต้องอยู่ในสถานะที่ต่างออกไป สำนึกความเป็นไทยและการแสดงออกถึงความเป็นไทยจึงอยู่ในลักษณะที่แตกต่าง “ผมเป็นคนไทย ภาษาไทยเป็นภาษาของพ่อแม่ แต่แต่งงานกับพม่า ไม่รู้จะทำอย่างไร เมียพูดภาษาไทยไม่ได้ ลูก 3 คน พูดภาษาไทยไม่ได้สักคน” (น้อย ประกอบปราณ, สัมภาษณ์)

น้อย ประกอบปราณ พี่นพเป็นคนสิงขร เกิดและเติบโตที่สิงขร พ่อเป็นคนสิงขร แม่เป็นคนบางสะพาน ประจวบคีรีขันธ์ แต่งงานกับสาวพม่า แล้วเคลื่อนย้ายไปทำมาหากินที่ตะนาวศรีและย้ายต่อไปอยู่มะริดเมื่อกว่า 10 ปี ปัจจุบันเปิดร้านขายของชำในบ้านหลังใหญ่และดูมั่นคง ในชีวิตประจำวัน น้อย ประกอบปราณ ดำรงชีวิตและแต่งกายแบบพม่า ถือบัตรประชาชนพม่า มีโอกาสสัมพันธ์-สัมผัสกับความความเป็นไทยและสังคมไทยน้อยนิดในรอบปี แม้จะถือตนเป็นไทย แต่ก็อยู่ในสถานะการกลายและถูกกลืนให้พม่า²⁰

¹⁹ บ้านของสมเพียง จันทร์ภักดี เป็นเพียงบ้านหลังเดียวในมะริดที่ยังเป็นบ้านแบบครอบครัวไทย แต่สมเพียงและลูกหลานต่างถือบัตรประชาชนพม่า หลานเรียนหนังสือพม่าและได้ถ้วยรางวัลการเรียนดีนับสิบใบ แม้จะไปอยู่ที่มะริดกว่าสิบปี แต่สมเพียงก็ถามผู้เขียนและเพื่อนร่วมเดินทางว่า “ลุงจอยังอยู่ไหม น้ำหนอม น้ำยัดยังอยู่ไหม”-ลุงจอยคือผู้นำการอพยพของไทยพลัดถิ่นจากสิงขรเข้ามาด่านสิงขรในปี พ.ศ. 2517 ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว น้ำหนอม น้ำยัดคือคู่สามีภรรยาที่เป็นแกนนำไทยพลัดถิ่นในเขตประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน-และบอกกับพวกเราว่า สามีและลูกไม่อยู่ “ไปงานศพป่าเลื้อนที่ด่านสิงขร ประจวบฯ ยังไม่กลับ” และโปรดดูรูปในหลวงที่สมเพียงกล่าวถึงในแผนภาพที่ 21 ภาคผนวก ก

²⁰ กระนั้นก็ตาม น้อย ประกอบปราณ ยังติดตามข่าวคราวและการเปลี่ยนแปลงในไทย ดังสะท้อนให้เห็นจากคำทักทายประโยคแรกที่ป้อนมายังพวกเราผู้ไปเยือน “มาเพราะการเปลี่ยนแปลงใน

การแต่งกายเป็นพม่า ถือบัตรประชาชนพม่า มิได้จำกัดอยู่เฉพาะไทยพลัดถิ่นในมะริด แต่รวมถึงไทยพลัดถิ่นในเขตเกาะสอง ดังกรณีของโกคิน และโกเซียง แซ่ขอและเครือญาติ โกคินอายุ 68 ปี เกิดที่เกาะสอง มีญาติและลูกหลานในระนอง แต่โกตั้งหลักแหล่งอยู่ในเกาะสอง ตอนหลังย้ายไปทำธุรกิจในเมืองมะริด แต่ยังคงเดินทางไป-มาระหว่างมะริด-เกาะสองด้วยเหตุผลทางธุรกิจและการเยี่ยมญาติที่น้องทั้งอยู่ในเกาะสองและระนอง โกแต่งกายแบบพม่า พูดภาษาไทยปักษ์ใต้และพม่า ถือบัตรประชาชนพม่า ระบุเชื้อชาติ สัญชาติพม่า ด้วยเหตุผลสำคัญ “คนที่มีบัตรระบุเชื้อชาติไทย ลูกหลานจะทำบัตรพม่าไม่ได้ มันไม่ให้ทำ คนตัวเองไปไหนก็ถูกตรวจเข้ม คนไทยที่อยู่ในพม่าปัจจุบันเขาจึงไม่ระบุสัญชาติไทย เพื่อความสะดวกในการเดินทาง การทำมาหากิน” (คิน, สัมภาษณ์)

แม้จะถือบัตรประชาชนพม่า แต่โกกล่าวอย่างหนักแน่นว่าตัวเองเป็นคนไทย แม้เงื่อนไขการเป็นไทยในเกาะสองจะไม่อาจกระทำได้เลยสักนิด แต่โกก็ยังยืนยันหนักแน่นว่า ตนและคนไทยในเกาะสองยังทำบุญแบบไทย “ที่เกาะสอง คนไทยทำบุญที่วัดพม่า นิมนต์พระไทย พระพม่ามาสวด เกาะสองเคยสร้างวัดไทย ตอนนี้มีแล้ว เวลาทำบุญ คนไทยไปมนต์พระจากระนองหรือจากปากน้ำ ระนองมาสวด สวด 5 วัน มนต์พระไทยมาสวด 1 วัน” (คิน, สัมภาษณ์)

โกเซียง แซ่ขอ เกิดที่เกาะสอง ต้นตระกูลอยู่เกาะสองมาแต่รุ่นปู่-ย่า

ปู่-ย่าเป็นคนทับหลี จังหวัดระนอง หนีมาเกาะสองช่วงสงคราม พ่อเกิดที่เกาะสอง แม่มาจากฝั่งไทย เป็นคนบางนอน จังหวัดระนอง เมื่อมาอยู่ ปู่สร้างสวน สร้างหลักปักฐาน เมื่อก่อนเกาะสอง ไม่มีพม่า เกาะสองเป็นของไทย เป็นถิ่นที่อยู่ของคนไทย คนไทยมาอยู่ก่อน มีพวกมอญ เกน มุสลิม ฮินดูและคนไทยอยู่ แต่หลังจากปากน้ำระนองเจริญ เกาะสองก็เจริญ คนพม่าจึงเข้ามา และมาอยู่เกาะสอง (เซียง แซ่ขอ, สัมภาษณ์, เน้นโดยผู้เขียน)

โกเซียงมีพี่น้องอยู่ระนอง สมัยเด็กโกเรียนที่ระนอง “เรียนไป ขาชนมไป ไตมาหน่อยก็ข้ามไปๆ มาๆ ระหว่างเกาะสองกับระนอง” (เซียง แซ่ขอ, สัมภาษณ์) ปัจจุบัน ฐานะของโกค่อนข้างมั่นคง

เมืองไทยหรือ” น้อย หมายถึงการเปลี่ยนแปลงโค่นอำนาจทักษิณ และคิดว่าพวกเขาเป็นคนของทักษิณ พวกเขาตกใจกับคำท้าทายและตอบไปว่า “ไม่ มิได้เป็นพวกใคร มิได้เป็นญาติรัฐบาลปัจจุบัน” น้อยให้ความเห็นต่อว่า “เมืองไทยเปลี่ยนแปลงเร็วนะ หนึ่งอาทิตย์มีรัฐบาลใหม่ ไม่เหมือนพม่านับ 10 หรือ 18 ปียังชุดเดิม”

บ้านตึกปูน 2 ชั้น ทำใหม่และเป็นเจ้าของเรือประมง อยู่เกาะสองร่วมกับญาติพี่น้องราว 10 คน แม้จะถือบัตรและพูดภาษาพม่าได้ โกเชียงและพี่น้องยังยืนยันว่าตนเป็นไทย และยืนยันว่าพื้นที่มะลิวัลย์และเกาะสองเป็นของไทย “มะลิวัลย์และเกาะสองเป็นของไทยพ²¹ คนมะลิวัลย์ เกาะสองเป็นไทยพ” (สมพร แซ่ขอ, สัมภาษณ์)

การถือบัตรพม่า แต่ยังถือตนเป็นไทยอาจจะถือได้ว่าเป็นแบบแผนการปฏิบัติของกลุ่มไทยพลัดถิ่นที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินพม่าในปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มไทยพลัดถิ่นที่อาศัยอยู่ในที่ห่างไกลจากฝั่งไทย และในพื้นที่ที่ไทยพลัดถิ่นมีอาจจะดำรงอยู่ในฐานะเป็นชุมชน เช่น ตำบลตะนาวศรี บกเป็ยน ลังเคี้ยวและมะริด ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองของไทยพลัดถิ่นกลุ่มนี้ จึงอาจจะคล้ายกับชาวบาสก์พลัดถิ่น ซึ่งกระจายอยู่ในดินแดนประเทศต่างๆ บาสก์พลัดถิ่นปัจจุบัน ที่วัฒนธรรมบาสก์ถูกกลายกลืนและแปรเปลี่ยนไปตามประเทศพักพิง แต่บาสก์พลัดถิ่นยังถือตนเป็นชาวบาสก์ และยังคงมุ่งมั่นต่อผู้สนับสนุนการสถาปนารัฐชาติบาสก์ บนผืนแผ่นดินที่อยู่ตรงรอยต่อระหว่างฝรั่งเศสกับสเปน (Toticaguene, 2004)

ไทยพลัดถิ่นกลุ่มหลังอาจถือเป็นพลเมืองไทยข้ามพรมแดน แม้จะไม่กลับฝั่งไทย เพราะมีทรัพย์สินข้าวของในพม่า กลับฝั่งไทยไม่ได้เป็นไทย และต้องมาสร้างชีวิตใหม่ เริ่มต้นใหม่ แต่คนเหล่านี้ยังถือตนเป็นไทย ผูกพันกับคนในฝั่งไทย ปวารณาให้รัฐไทยและคนไทยยอมรับ อยากรเป็นพลเมืองระหว่างพรมแดน คือ ได้สิทธิและได้ความสะดวกสบายในการเดินทางไปมาระหว่างแดนเดิมกับฝั่งไทย แต่ขออยู่ฝั่งพม่า เพราะมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า (ไทยสิงขร, วิดีทัศน์)

3.2 เงื่อนไขการต่อสู้เพื่อการเป็นพลเมืองไทย

แม้การเดินทางไปมาข้ามพรมแดน และการข้ามพรมแดนจากฝั่งพม่ามายังฝั่งไทย เพื่อตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรของไทยพลัดถิ่นจะมีมานาน แต่การเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิของไทยพลัดถิ่นเพิ่งก่อตัวเมื่อไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ

ประการแรก เกิดจากความไม่กล้า ไม่มีพลัง ชาดผู้สนับสนุน ส่งผลให้ไทยพลัดถิ่นไม่กล้าแสดงตัวและจัดตั้งองค์กรต่อสู้เพื่อสิทธิการเป็นพลเมืองและสิทธิการเป็นมนุษย์

²¹ พ เท่ากับ ทั้งหมด ทั้งนั้น

แต่ก่อนไทยพลัดถิ่นไม่เคยรวมตัวกันต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเอง มาอยู่ก็อยู่เฉยๆ ไม่กล้าบอกใคร เวลาเจอกันที่ตลาด บางทีก็ไม่กล้าทัก เพราะกลัวคนอื่นรู้ว่าเรามาจากฝั่งไหน ที่จริงคนที่นั่นเขาก็ไม่รู้กันว่าเราเป็นไทยฝั่งนี้หรือฝั่งพม่า เพราะเราพูดภาษาได้ สำเนียงปากก็ชัดชัดเจน หน้าตาเราก็คนได้ บางทีมีคนถาม เราก็บอกว่ามาจากชุมพร ผลักให้พ้นตัวไป ไม่รวมตัวกันต่อสู้เพราะไม่รู้จะเริ่มตรงไหน ถ้าลุกขึ้นมาสู้ ถ้าเขาฟ้องว่า พวกนี้เป็นพม่า เราไม่รู้จะเอาหลักฐานอะไรไปยืนยันว่าเราไม่ใช่ ใครจะมายืนยันว่าเราไม่ใช่พม่า เรายืนยันโดยตัวเราเองแล้วใครจะเชื่อ...ตอนหลังมีหลายองค์กรเข้ามาช่วย มีหลายคนเชื่อและยืนยันว่าเราเป็นไทย จึงกล้ารวมตัวกันออกมาต่อสู้ (รลิตา ชูยยัง, สัมภาษณ์)

ประการที่สอง ช่วงก่อนหน้า การถูกทำให้ไม่เป็นไทยในทางราชการ ยังไม่ปรากฏชัดเท่าปัจจุบัน กระบวนการทำให้ไทยพลัดถิ่นไม่เป็นไทยในทางราชการ จะกล่าวถึงในบทถัดไป แต่อาจกล่าวโดยรวมในที่นี้ได้ว่า พัฒนาการของรัฐ กฎหมายและสังคมไทยโดยเฉพาะในช่วงกว่า 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้ผลักดันให้ไทยพลัดถิ่นต้องตกอยู่ในภาวะของการไม่เป็นไทยในทางราชการ และเป็นคนไม่มีสิทธิที่จะมีสิทธิ ทำให้ไทยพลัดถิ่นแยกขาด-แยกชัดชัดเจนกับไทยปกติ ไทยมีบัตร

ไทยพลัดถิ่นกล่าวสรุปภาวะของกลุ่มตนไว้ว่า ในเมืองไทย สิทธิของไทยพลัดถิ่น “ถูกดอง” (เล่าขานตำนานคน, เพลง) ต้องอยู่ในสภาวะไร้สิทธิ และไม่มีสิทธิ 9 ประการ คือ ไม่มีสิทธิขั้นพื้นฐาน ไม่มีสิทธิการเป็นพลเมือง ไม่มีสิทธิบัตร ไม่ได้รับการแจ้งเกิด ไม่ได้รับการศึกษ ไม่มีสิทธิรักษาพยาบาล ไม่มีสิทธิในการเดินทาง ไม่มีสิทธิทางการเมืองทุกระดับ ไม่มีสิทธิครอบครองสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ (สุทิน กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์)

การไม่มีสิทธิและไร้สิทธิที่จะมีสิทธิ ทำให้ไทยพลัดถิ่นในสังคมไทยอยู่ในภาวะที่เสมือนไม่เป็นมนุษย์ “เป็นเสมือนสัตว์ที่เขาจับขังคอก” (รลิตา ชูยยัง, สัมภาษณ์) “ตายก็ตายอย่างหมา ไม่มีใครสืบ” (ขวัญเงิน สีทอง, สัมภาษณ์) ถึงเป็นมนุษย์ก็เป็นมนุษย์ที่ “ไม่สมบูรณ์...ทางสั้น ตีนสั้น มือสั้น ไปไหนไม่ได้” (คนไทยพลัดถิ่น, วิดิทัศน์) “เป็นเสมือนคนตาบอดบนเส้นทางอันมืดมิด” (สิทธิคนไทยพลัดถิ่น, วิดิทัศน์) ถูกโกง ถูกข่มเหง รังแก ถูกกีดกันและทำให้มีสถานะเป็นแพะรับบาปในหลายกรณี

ไทยพลัดถิ่น ถือตนเป็นไทย เข้าร่วมฝึกลูกเสือชาวบ้าน วิ่งเทิดพระเกียรติในโอกาสต่างๆ ปรารถนาจะเข้าเฝ้าในหลวงและพระราชินี แต่ถูกกีดกัน เราไม่มีปาก ไม่มีเสียง คนอื่นขโมย

รถ ขโมยของ ไทยพลัดถิ่นก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นคนทำ ทั้งๆ ที่ไม่ได้ทำ ทำเหมือนเราไม่ใช่ไทย (กลุ่มไทยพลัดถิ่นด้านสิงขร, สัมภาษณ์)

การถูกกีดกัน กลั่นแกล้ง ปฏิบัติไม่เท่าเทียม แสงผลประโยชน์ มิได้เกิดขึ้นกับและรับรู้ เฉพาะผู้ใหญ่ไทยพลัดถิ่น แต่รวมถึงเด็กและเยาวชนไทย ดังเห็นได้จากเนื้อหาวิดีโอที่ค้น “มุมมองหนึ่งของพวกเรา” และ “สิทธิคนไทยพลัดถิ่น” และพบในจดหมายเด็กและเยาวชนไทยพลัดถิ่นถึงนายกรัฐมนตรี หลากหลายฉบับ เช่น

ผมรู้สึกน้อยใจมากที่คิดจะทำอะไรก็ไม่สะดวก อย่างเช่นผมอยากเป็นนักกีฬา แต่ก็ไม่ได้ เนื่องจากผมเป็นคนไม่มีอะไรเลย คุณครูขอหลักฐานสำเนาทะเบียนบ้าน เพื่อที่จะลงทะเบียนประจำตัวประชาชนในสมุดพก เวลาเรียนจบ ม. 3 แล้ว สามารถเรียนต่อได้ง่ายแต่ผมไม่มีอะไรให้คุณครูเขาเลย ผมต้องอยู่ในภาวะที่ถูกครูอาจารย์หัวเราะเยาะ จนบางครั้งผมรู้สึกว่าผมอยู่ไปก็ไม่มีค่าอะไรเลย แม้แต่บางคนที่เรียนจบไปแล้ว ยังหางานทำไม่ได้ เพราะไม่มีหลักฐาน ไม่มีบัตรประชาชน ซื้อรถ ซื้อบ้าน ต้องให้คนมีบัตรประชาชนซื้อให้ ถ้าเขาไม่หลอกก็ดี แต่ถ้าเขาคิดโกงขึ้นมา เขาเอาไปเป็นเจ้าของเอง โดยที่เขาไม่ได้จ่ายเงินเลยซักบาท เขาก็ทำได้สบายๆ โดยจะเห็นได้ว่าถูกเอาเปรียบ ถูกดูหมิ่นโดยตลอด ตอนนี้นักทุกคนมีปัญหาทางการศึกษามาก คนที่ทำงานก็ได้ค่าตอบแทนไม่คุ้ม ถูกเจ้านายโกงได้เงินไม่ครบกับที่ได้ทำงานไว้ ยิ่งตอนนี้ตำรวจเคร่งครัดเรื่องให้ทำใบขับขี่ แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำได้ เมื่อไรที่ตำรวจตั้งด่านตรวจ พวกคนไทยพลัดถิ่นก็ถูกปรับทุกครั้งครับ (จดหมาย, ภาคผนวก ง)

บ้านดิฉันมีพี่น้อง 4 คน แม่ดิฉันทำงานรับจ้างหาเช้ากินค่ำ ไม่ค่อยมีเงินส่งเสียให้เรียน จึงทำให้ดิฉันกับน้องคนที่สองต้องออกจากโรงเรียน โดยยังเรียนไม่จบ ดิฉันอยากที่จะเรียนต่อ แต่คงไม่มีโอกาส เพราะแม่ดิฉันไม่มีเงินส่งให้เรียน ดิฉันอยากทำงาน มีเงินเดือนอย่างคนมีบัตรเขาบ้าง เพราะดิฉันจะได้เอาเงินนั้นมาซื้อที่สร้างบ้านให้แม่กับน้องอยู่ แต่คงไม่มีใครรับ เพราะดิฉันไม่มีบัตรประชาชน แล้วบางครั้งไปทำงานต่างจังหวัดก็กลัวตำรวจจับ บางครั้งจับแล้วยังไม่พอ ตำรวจยังไถเงินจากพวกเรา ถ้าไม่มีเงินตำรวจเขาก็จะจับขังเอาไว้ ไม่ยอมปล่อย จนกว่าจะมีเงินมาประกันตัว ดิฉันจึงใคร่ขอให้ท่านนายกช่วยเห็นใจ ให้คนไทยพลัด

ถิ่นทุกๆ คนมีบัตรประชาชนด้วย ดิฉันคิดว่าชีวิตของพวกเขาคนไทยพลัดถิ่นคงจะดีขึ้นไปกว่าปัจจุบันนี้ที่เป็นอยู่²² (จดหมาย, ภาคผนวก ง)

กล่าวโดยรวม เนื่องจากสภาพเส้นแบ่งความเป็นไทยปกติและไทยพลัดถิ่นเริ่มเด่นชัด และส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อการดำรงชีวิตของไทยพลัดถิ่น ไทยพลัดถิ่นจึงเริ่มเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อขอให้ได้มาซึ่งสัญชาติไทย

3.3 “เก็บสัญชาติ”-การต่อสู้เพื่อสิทธิการเป็นพลเมืองไทย

แม้ไทยพลัดถิ่นจะกลับเข้ามาฝั่งไทยยาวนาน แต่การเก็บสัญชาติหรือการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อขอให้ได้มาซึ่งการเป็นพลเมืองทางกฎหมายของไทยพลัดถิ่นเพิ่งจะก่อตัว และเริ่มต้นเมื่อทศวรรษที่ผ่านมา การเคลื่อนไหวในระยะแรกยังจำกัดพื้นที่ และมีได้มีเป้าหมายเพื่อขอได้คืนสัญชาติไทยหรือการเป็นพลเมืองไทยโดยตรง หลังปี พ.ศ. 2543 กลุ่มไทยพลัดถิ่นได้ขยายขอบเขตการดำเนินกิจกรรม และการปฏิบัติการทางสังคมของกลุ่มผู้สังคมนอกมากขึ้น ในปีนั้นไทยพลัดถิ่นได้เข้าร่วมประชุมกับคณะทำงานประชาพิจารณ์ เพื่อร่างนโยบายและแผนแม่บทด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและกำหนดกรอบการทำงานด้านสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย เดือนมีนาคมอีกสองปีถัดมา ไทยพลัดถิ่นจังหวัดระนอง ชุมพรและประจวบคีรีขันธ์ ร่วมกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้จัดเวที “เล่าขานตำนานคน กรณีคนไทยพลัดถิ่น” ณ วัดอุปัชฌายาราม (วัดด่าน) อำเภอเมือง จังหวัดระนอง (ภาคินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของกลุ่มไทยพลัดถิ่นเริ่มเป็นระบบและจริงจังมากขึ้นหลังการเข้ามาของโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ภาคใต้ โครงการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ (คปชม.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ก่อตั้งเมื่อปี 2546 มีเป้าหมายเพื่อการเสริมสร้างพัฒนาเมืองในสังคมไทยให้เป็น “เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่”

เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ตามนิยามของคปชม. คือ

²² โปรดดูเพิ่มเติมใน ภาคผนวก ง

การพัฒนาเมืองแนวใหม่ ที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาเมือง ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ซึ่งโครงสร้างของท้องถิ่นให้เกิดรูปธรรมการจัดการเมือง เกิดกลไกการประสานงาน เกิดการวางแผนร่วมกัน ตลอดจนเกิดองค์ความรู้ในการพัฒนาเมือง ที่ยกระดับสู่นโยบายการพัฒนา เมืองนำอยู่อย่างยั่งยืน โดยมีการศึกษาข้อมูลเมือง การกระตุ้น ประสานเชื่อมโยง สนับสนุนให้ภาคี ต่างๆ ของเมือง เช่น ชุมชน ประชาคม เทศบาล สถาบันการศึกษา โรงเรียน วัด ภาคเอกชน เข้ามาร่วม กัน ระดมความคิดเห็นร่วมกันวางแผนและลงมือทำกิจกรรม เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ท่ามกลางการปฏิบัติ นำไปสู่การปรับบทบาทระหว่างภาคีต่างๆ ในเมืองและเกิดกลไกการประสาน ของท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนทำให้เมืองนำอยู่ (คปชม., 2547: 3)

ปี พ.ศ. 2546 คปชม. ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่นำร่องใน 4 ภาคของประเทศไทย รวม 12 เมือง ปี พ.ศ. 2547 ขยายเพิ่มเป็น 31 เมืองใน 18 จังหวัด เป้าหมายหลักของโครงการ คือ การพัฒนาเมืองและ ชุมชนเมือง โดยเน้นกิจกรรม 4 ด้าน คือ วัฒนธรรมเมือง สิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่อยู่อาศัยคนจนใน เมืองและการส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า

คปชม. เริ่มดำเนินโครงการในภาคใต้เมื่อปี พ.ศ. 2546 ในพื้นที่ 4 เมือง คือ หาดใหญ่ ปัตตานี ปากพั่นและระนอง อย่างไรก็ตาม ในระยะแรกคปชม. มิได้มีแผนงานสำหรับไทยพลัดถิ่นโดยเฉพาะและ ให้ความสำคัญกับการจัดตั้งประชาคมเมืองระนอง ที่ประกอบด้วยหลากหลายภาคีและมีเป้าหมายเพื่อ การพัฒนาเมืองระนองให้เป็นเมืองนำอยู่ ผ่านกิจกรรมพัฒนาเมือง 5 ด้าน คือ (1) การจัดการขยะ (2) การจัดระบบข้อมูลเมืองในชุมชน 13 ชุมชนของเมืองระนอง (3) กิจกรรมกินน้ำชากับผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อการพัฒนาเมือง (4) การสร้างศูนย์ ประสานงาน ให้เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ (5) กิจกรรมคนหนุ่มสาวเล่าเมืองระนอง เพื่อค้นหาวัฒนธรรมรากเหง้าของเมือง โดยผ่านคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ (ภควินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์)

ในปีที่ 2 คปชม. ยังให้ความสำคัญกับกิจกรรม 5 ด้าน แต่ในช่วงครึ่งหลังของปีเริ่มให้ ความสำคัญกับกลุ่มคนไทยพลัดถิ่นมากขึ้น และเริ่มมีโครงการสนับสนุนการเรียกร้องสิทธิของกลุ่มไทย พลัดถิ่น พร้อมเปิดโอกาสให้ไทยพลัดถิ่นเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการมากขึ้น เช่น การเข้าร่วมดำเนิน กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ การเข้าร่วมเครือข่ายภาคประชาชนจังหวัดระนอง การบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ การบริจาคโลหิต การทำเกษตรกรรมอินทรีย์²³ การจัดการขยะ การรณรงค์จิตสำนึก

²³ เกษตรกรรมที่ไม่ใช้สารอินทรีย์หรือสารเคมีทุกประเภท

สิ่งแวดล้อมเมืองระนอง รวมถึงการสนับสนุนกิจกรรมไทยพลัดถิ่นโดยตรง เช่น การจัดทำข้อมูลสารสนเทศไทยพลัดถิ่น การสำรวจประชากรไทยพลัดถิ่น การจัดเวทีประชุมประสานผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหาไทยพลัดถิ่น และในครั้งหลังปี พ.ศ. 2548 คปชม. ระนองเปลี่ยนแนวทางและทำประเด็นสิทธิ การต่อสู้เพื่อสิทธิและการคืนสัญชาติไทยแก่ไทยพลัดถิ่นโดยตรง (ภควินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์)

จนถึงปัจจุบัน ไทยพลัดถิ่นได้ดำเนินการต่อสู้เพื่อการได้มาเพื่อสัญชาติไทยในทางกฎหมายโดยผ่านกิจกรรมและกระบวนการในหลายรูปแบบ ที่สำคัญ คือ การเคลื่อนไหวประสานภาคี เพื่อแก้ไขกฎหมายคืนสัญชาติ การเคลื่อนไหวเพื่อการได้มาซึ่งสัญชาติตามเงื่อนไขทางสังคม-การเมือง และการเคลื่อนไหวด้านสื่อและข้อมูล

3.3.1 การเคลื่อนไหวประสานภาคี เพื่อแก้ไขกฎหมายคืนสัญชาติ

เป้าหมายสูงสุดในการเคลื่อนไหวของไทยพลัดถิ่น คือ การได้มาซึ่งสิทธิการเป็นพลเมืองโดยกระบวนการคืนสัญชาติ ไทยพลัดถิ่นปฏิเสธการแปลงสัญชาติ (naturalization) เพราะไทยพลัดถิ่นมองว่าการแปลงสัญชาติ คือการทำให้ไทยพลัดถิ่นต้องถูกทำให้เป็นคนสัญชาติพม่าก่อน แล้วค่อยแปลงกลับมาเป็นไทย (ถนอม ชูแก้ว, สัมภาษณ์) การปฏิเสธการแปลงสัญชาติ ในด้านหนึ่งเกิดจากการที่ไทยพลัดถิ่นและยืนยันมาโดยตลอดว่า กลุ่มตนคือคนไทย เชื้อสายไทย สัญชาติไทย เรียนภาษาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นไทย โคตรเหง้าเหล่ากอเป็นไทย ดินแดนที่ไทยพลัดถิ่นอยู่คือดินแดนของไทย ไทยพลัดถิ่นคือไทยและเป็นไทยที่อยู่ในแดนเดิม (ประทีป ปฏิแพทย์, สัมภาษณ์) จึงไม่มีเหตุผลอันใดที่จะต้องเป็นพลเมืองไทยโดยกระบวนการแปลงสัญชาติ และที่สำคัญไทยพลัดถิ่นกลับเมืองไทยโดยละทิ้งที่นาที่สวนนักร้อยไร่ ละทิ้งฐานชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ สลัดผืนดินที่เป็น “ที่เกิด ที่กิน ที่อยู่ ที่ตาย” (มุมหนึ่งของพวกเรา, วิดีทัศน์) กลับสู่ “เมือง พ่อเที่ยงแท้” (คอย, เพลง) แบบคนไร้ทรัพย์ ไร้สิทธิ ไร้เสียง ก็เพราะไม่ฟังปรารถนาจะเป็นพม่า (สุทิน กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์) ในอีกด้าน การแปลงสัญชาติแม้จะได้สัญชาติ และได้สิทธิการเป็นพลเมือง แต่การได้สัญชาติด้วยวิธีนี้ มิได้ทำให้ไทยพลัดถิ่นกลายเป็นไทยที่สมบูรณ์ ไทยพลัดถิ่นยังคงมีสภาพเป็น “ไทยไม่ปกติ” “ไทยไม่สมบูรณ์” และ “ไทยไม่ธรรมดา” ที่มีได้หมายถึงยิ่งใหญ่หรือพิเศษ และมีสิทธิที่จะถูกเพิกถอนสัญชาติ ไม่มีสิทธิสมัครเป็นผู้รับเลือกตั้งทางการเมืองด้วยเหตุนี้ ไทยพลัดถิ่นจึงปฏิเสธการแปลงสัญชาติ ปฏิเสธการ “แปลงไทยให้เป็นไทย” (ไทยคืนถิ่น, เพลง) และขอคืนสัญชาติไทย แต่การขอคืนสัญชาติของไทยพลัดถิ่น ณ ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายรองรับ แม้กฎหมายไทยจะกล่าวถึงการคืนสัญชาติ การคืนสัญชาตินั้นคืนให้เฉพาะคนที่เคยมีสัญชาติไทยมา

ก่อนตามกฎหมาย และมีเอกสารราชการรับรองชัดเจน²⁴ แต่ไทยพลัดถิ่นอยู่นอกกล่องความเป็นไทย ตามกฎหมายไทยที่กำหนดขึ้นภายหลัง ดังนั้น เพื่อให้รัฐคืนสัญชาติและกันได้ความเป็นไทยที่สมบูรณ์ ไทยพลัดถิ่นจึงต้องเก็บสัญชาติ เคลื่อนไหวเพื่อการปรับแก้กฎหมายรับรองและรองรับการคืนสัญชาติ ไทยแก่ไทยพลัดถิ่น

ไทยพลัดถิ่นเริ่มเคลื่อนไหวประเด็นการสร้างเครือข่ายแก้ไขกฎหมายสัญชาติ ด้วยการรวมตัว และสร้างตัวตน “สร้างความพร้อมของการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ผ่านกระบวนการกลุ่มหรือ กระบวนการสร้างกลุ่มออมทรัพย์ไทยพลัดถิ่น แล้วเชื่อมกลุ่มออมทรัพย์เป็นเครือข่ายไทยพลัดถิ่น” (อนันตชัย วงศ์พยัคฆ์, สัมภาษณ์) ไทยพลัดถิ่นคุ้นเคยกับกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์มาก่อน โดยก่อนหน้านี้ ไทยพลัดถิ่นมีโอกาสเข้าร่วมการทำกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มคนไทยในระนอง คือ “กลุ่มออมทรัพย์พลังใหม่” จัดตั้งโดยกลุ่มคนไทยฝั่งไทย หลังจากนั้นไทยพลัดถิ่นได้นำรูปแบบกลุ่มออมทรัพย์มา จัดตั้ง จัดการดูแลและดำเนินการโดยกลุ่มไทยพลัดถิ่นเอง ไทยพลัดถิ่นในพื้นที่ต่างๆ ได้รวมตัวกันก่อตั้ง กลุ่มออมทรัพย์นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์ไทยพลัดถิ่นมี 18 กลุ่ม กระจายอยู่ในเขตอำเภอกะเปอร์ กิ่งอำเภอสหัสขันธ์ อำเภอกะบุรีและอำเภอเมือง จังหวัดระนองและอำเภอบางสะพานน้อย อำเภอบางสะพาน อำเภอทับสะแกและอำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีสมาชิกไทยพลัดถิ่น 1,331 ครอบครัว รวม 4,686 คน เพิ่มขึ้นจากเดิมที่มีประมาณ 1,200-1,300 คน เมื่อปี พ.ศ. 2545 (อนันตชัย วงศ์พยัคฆ์, สัมภาษณ์)

ตามแบบแผนการปฏิบัติทั่วไป กลุ่มออมทรัพย์จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกฝนพัฒนาตนเอง ฝึกฝนการออมทรัพย์ การพึ่งตนเองและการให้สวัสดิการกันเองของสมาชิกและชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ไทยพลัดถิ่นตั้งขึ้นเพื่อการข้างต้น และใช้เป็นฐานสำคัญของการคัดเลือก กลั่นกรองสมาชิก โดยสมาชิกในกลุ่มต้องเป็นไทยพลัดถิ่น (ภควินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์) ปลายปี พ.ศ. 2546 กลุ่มออมทรัพย์ถักทอก่อตัวเป็นเครือข่ายการแก้ปัญหาคืนสัญชาติคนไทย²⁵ เครือข่ายบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการ ประกอบด้วย

²⁴ ในหมวดว่าด้วยการคืนสัญชาติของพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 ที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน กำหนดการคืนสัญชาติให้เฉพาะคนที่เคยมีสัญชาติไทยมาก่อน คือ หญิงที่มีสัญชาติไทย และได้สละสัญชาติไทยเนื่องจากสมรสกับคนต่างด้าว และผู้ที่มีสัญชาติไทย แต่ได้เสียสัญชาติไทยตามบิดาหรือมารดาในขณะที่ตนยังไม่บรรลุนิติภาวะ (ใน พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, 2546, น. 28)

²⁵ เครือข่ายการแก้ปัญหาคืนสัญชาติคนไทย เป็นชื่อที่ตั้งใหม่แทนชื่อเดิมคือเครือข่ายไทยพลัดถิ่น เพราะไทยพลัดถิ่นคิดว่า ไทยพลัดถิ่น ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของกลุ่มตน เพราะมิได้พลัดถิ่น และอยู่ในแดนเดิมของไทย กลุ่มตนกลายเป็นคนไทยพลัดถิ่น เพราะถิ่นพลัดไป เนื่องจากการขีดแบ่งพรมแดน

ประธาน รองประธาน ฝ่ายตรวจสอบ ฝ่ายทะเบียน เลขานุการ การเงินและประชาสัมพันธ์ โดยมีสมาชิก ประกอบด้วยกลุ่มมอสมทรัพย์และสมาชิกในกลุ่มมอสมทรัพย์ทั้ง 18 กลุ่ม เครือข่ายมีการประชุม บริกาษาหรือการดำเนินกิจกรรมทุกวันที่ 10 ของเดือน และมีศูนย์ประสานงานอยู่ ณ ตัวเมืองระนอง (ภควินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์)

ศูนย์ประสานงาน ประกอบด้วยไทยพลัดถิ่นผู้อาสาทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและเวียดนาม กันมาช่วยงาน ก่อนปี พ.ศ. 2548 ไทยพลัดถิ่นมีพี่เลี้ยงเป็นนักพัฒนาของคปชม. 1 คน (คือ ภควินทร์ แสงคง) และอาสาสมัคร 1 คน (คือ อนันนชัย วงศ์พยัคฆ์) กลางปี พ.ศ. 2548 ถึงปัจจุบัน พี่เลี้ยงเพิ่มเป็น 5 คน แต่ทั้งหมดประจำอยู่ในพื้นที่จังหวัดระนอง เครือข่ายมีภาระหน้าที่หลากหลายประการ อาทิ การช่วยเหลือด้านกฎหมาย กรณีไทยพลัดถิ่นถูกจับ การให้ความรู้ด้านกฎหมายว่าด้วยสิทธิและสิทธิมนุษยชน การเจรจาต่อรองกับตำรวจกรณีไทยพลัดถิ่นถูกจับกุม การประสานกับโรงเรียนด้านการศึกษา เด็กไทยพลัดถิ่น การให้ความรู้ การเตรียมความพร้อมไทยพลัดถิ่นเพื่อการเป็นพลเมืองที่ฉลาดและรู้เท่าทัน การให้ความรู้ด้านโครงสร้างอำนาจทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ การฝึกอบรมผู้นำและเยาวชน เพื่อการต่อสู้เรื่องสิทธิการเป็นพลเมือง การจัดการศึกษาดูงานการแก้ปัญหาสิทธิของกลุ่มชนอื่น เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ให้กับไทยพลัดถิ่น การสำรวจ ศึกษาข้อมูลไทยพลัดถิ่นและการให้ความรู้ การจัดการกลุ่มมอสมทรัพย์ เป็นต้น (อนันนชัย วงศ์พยัคฆ์, สัมภาษณ์)

นอกจากภารกิจข้างต้น หน้าที่หลักและสำคัญของเครือข่าย คือ การต่อสู้เพื่อสิทธิและการได้มาซึ่งสัญชาติโดยกระบวนการคืนสัญชาติ เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ไทยพลัดถิ่นจึงประสานภาคีต่างๆ เช่น สมาคมความมั่นคงแห่งชาติ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สภานายความ ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. และมูลนิธิกระเจ๊กงา (ภควินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์)

แม้จะมีเป้าหมายร่วมคือการแก้ไขกฎหมายเพื่อการคืนสัญชาติไทยพลัดถิ่น แต่การประสานกับองค์กรข้างต้น ไทยพลัดถิ่นมีวัตถุประสงค์ย่อยแตกต่างกันไป กล่าวคือ การประสานงานกับสภาความมั่นคงแห่งชาติและคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีเป้าหมายมุ่งให้ทั้งสองหน่วยงานริเริ่มแก้ไขกฎหมายรองรับการคืนสัญชาติให้กับไทยพลัดถิ่น การประสานกับคณะกรรมการสิทธิ

ไทยพม่า ไทยพลัดถิ่นจึงคิดว่ากลุ่มตนคือ ไทยถิ่นพลัด อย่างไรก็ตาม ในวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนใช้ไทยพลัดถิ่นเป็นหลักเพราะดูจะเป็นคำที่แพร่หลายกว่า และเข้าใจว่าหมายถึงใครทั้งโดยไทยพลัดถิ่นและมีชาวไทยพลัดถิ่น ชื่อเครือข่ายผู้เขียนใช้ทั้งชื่อเครือข่ายการแก้ปัญหาคืนสัญชาติคนไทย และเครือข่ายไทยพลัดถิ่น

มนุษยชนแห่งชาติ สภาทนายความและสมาคมสิทธิเสรีภาพประชาชน มีจุดเน้นเพื่อให้หน่วยงานดังกล่าวทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้หน่วยงานรัฐปรับแก้กฎหมายคดียุติธรรมคดีคนไทยพลัดถิ่น ให้การสนับสนุนวิทยากรอบรมความรู้ด้านกฎหมายแก่ไทยพลัดถิ่นและหน่วยงานรัฐในระดับพื้นที่ และเป็นทนายความในคดี ที่ไทยพลัดถิ่นฟ้องและถูกฟ้องร้อง (ภาคินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์)

การประสานคปชม.และพอช. ไทยพลัดถิ่นมีจุดหมายมุ่งให้หน่วยงานทั้งสองสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นพี่เลี้ยงคอยสนับสนุนและให้กำลังใจ รวมถึงการสนับสนุนด้านงบประมาณ การประสานมูลนิธิกระจกเงา มีจุดหมายมุ่งเพื่อการจัดทำและจัดระบบข้อมูล การทำสื่อไทยพลัดถิ่นเผยแพร่ เนื่องจากมูลนิธิกระจกเงามีประสบการณ์ด้านการทำสื่อและการทำงานกับกลุ่มคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติในสังคมไทยมายาวนาน (ภาคินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์)

นอกจากการประสานภาคีกับกลุ่มข้างต้น เครือข่ายการแก้ปัญหาคนไทยพลัดถิ่นไทยยังประสานนักวิชาการ นักศึกษาในระดับปริญญาเอกและปริญญาโท เพื่อทำการวิจัย สร้างฐานข้อมูล และองค์ความรู้สนับสนุนการเคลื่อนไหวของเครือข่าย, ประสานสื่อต่างๆ เช่น รายการ “เวทีชาวบ้าน” รายการ “ส่องโลก”²⁶ รายการ “คนค้นคน” รายการ “สภาชาวบ้าน” เพื่อจัดทำรายการโทรทัศน์ไทยพลัดถิ่นเผยแพร่สู่ผู้สื่อข่าว, ประสานกับคณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการไร้สถานะทางกฎหมายและสิทธิของบุคคลในประเทศไทย สภานิติบัญญัติแห่งชาติ และประสานกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น

การประสานภาคีของไทยพลัดถิ่นดำเนินการทั้งในรูปของการส่งตัวแทนเข้าเจรจา การจัดเวทีพูดคุยและสัมมนาแลกเปลี่ยนข้อมูล และการประสานภาคีเพื่อศึกษาข้อมูลในพื้นที่ เช่น โครงการสัมมนา “แลกเปลี่ยนเรียนรู้สิทธิชุมชนกับคนไทยพลัดถิ่น” ระหว่างวันที่ 6-7 มกราคม พ.ศ. 2547 ณ โรงแรมหาดทอง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การจัด “เวที สาธารณะว่าด้วยปัญหาและทิศทางการแก้ปัญหาคนไร้รัฐและไร้สัญชาติในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ” เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ณ โรงแรมเขาหลักเมอริลิน จังหวัดพังงา และประสานคณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการไร้สถานะทางกฎหมายและสิทธิของบุคคลในประเทศไทย ลงพื้นที่ศึกษาปัญหาไทยพลัดถิ่นที่จังหวัดระนอง และเกาะสินไห เมื่อวันที่ 19-20 มกราคม พ.ศ. 2550

²⁶ รายการส่องโลกตอนไทยพลัดถิ่นออกอากาศครั้งแรกในวันที่ 26 พฤษภาคม 2550 ทาง TITV และออกอากาศต่อเนื่องอีก 7 ตอน ในทุกวันเสาร์เวลา 10.00-10.30 น. อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังไม่มีโอกาสดูรายการดังกล่าว จึงไม่ได้นำเนื้อหาในรายการมากล่าวถึงในวิทยานิพนธ์นี้

อย่างไรก็ตาม การประสานภาคี ยังไม่บรรลุเป้าหมาย เนื่องจากความแตกต่างของจุดยืน คือ ไทยพลัดถิ่นกับภาคีที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการผู้ศึกษาวิจัยไทยพลัดถิ่นยืนอยู่บนฐาน การคืนสัญชาติไทยพลัดถิ่น แต่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการด้านกฎหมายยังยืนอยู่บนฐาน การแปลงสัญชาติ กระนั้นก็ตาม ไทยพลัดถิ่นถือว่าการประสานภาคีเป็นกระบวนการและเป็น กระบวนการเจรจาต่อรองบนฐานของเหตุผล ข้อมูลและข้อเท็จจริง และยังเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้อง ดำเนินการควบคู่ไปกับการต่อสู้ด้านอื่น

กล่าวโดยสรุป แม้ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2545 รสिता ชูชัยยัง หนึ่งในแกนนำที่ต่อสู้เรื่องสัญชาติ ไทยของไทยพลัดถิ่นอย่างมั่นคง ต่อเนื่องและคงเส้นคงวาและเป็นหลานที่ต่างสัญชาติและต่างพลเมือง กับตา คือ เจียน ชูชัย²⁷ จะกล่าวสรุปไว้ว่า “ไทยพลัดถิ่นไม่เคยรวมตัวกันต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเอง มาอยู่ ก็อยู่เฉยๆ ไม่กล้าบอกใคร เวลาเจอกันที่ตลาด บางทีก็ไม่กล้าทัก เพราะกลัวคนอื่นรู้ว่าเรามาจากฝั่งโน้น” (รสिता ชูชัย, สัมภาษณ์) แต่หลังปี พ.ศ. 2545 ไทยพลัดถิ่นก็มีตัวกระทำที่เฉื่อยชา (passive actors) แต่คือคนที่ลุกขึ้นมาเป็นตัวกระทำ (active actors) เป็นคนปฏิบัติการเจรจา ต่อรองกับรัฐ ประสาน ให้ ข้อมูล กระตุ้นการศึกษาข้อมูล ต่อรองต่อสู้ เจรจาทับหน่วยงานด้านความมั่นคง หน่วยงานด้านกฎหมาย ของรัฐและองค์กรอิสระเพื่อแก้ไขกฎหมายเพื่อคืนสัญชาติไทยพลัดถิ่น

3.3.2 การเคลื่อนไหวเพื่อการได้มาซึ่งสัญชาติตามเงื่อนไขทางสังคม-การเมือง

แม้ไม่ถูกรับเพื่อรับผิดชอบโดยรัฐไทย แต่ไทยพลัดถิ่นก็ถือตนเป็นส่วนหนึ่งและเข้าร่วมใน กิจกรรมทางสังคม การเมือง วัฒนธรรมของสังคมไทยเสมอมา เพื่อแสดงออกและยืนยันสิทธิและการ เป็นพลเมืองทางสังคมของกลุ่มตน บ. ธรรมบุตร ได้กล่าวถึงไทยพลัดถิ่นในช่วงสองทศวรรษก่อนว่า ไทย พลัดถิ่นแม้จะมาจากฝั่งพม่า แต่ก็ในกลุ่มคนที่ผูกพันลึกซึ้งกับประเทศไทย และมักเข้าร่วมในกิจกรรม สำคัญของสังคมไทยมาโดยตลอด เช่น เข้าร่วมวิ่งมาราธอน ในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง

²⁷ ปัจจุบัน เจียน ชูชัย มีเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย และเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ แม้จะเป็นคนที่เป็นญาติและมาจากที่เดียวกันกับรสिता ชูชัย ผู้ซึ่งปัจจุบันมีเพียงเชื้อชาติไทย และการยืนยัน และการอยากจะบอกว่า “นี่คือคนไทยคนหนึ่ง” (คนไทยพลัดถิ่น, วิดีทัศน์)

มีพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ (พ.ศ. 2530) ที่จัดขึ้น ณ กรุงเทพฯ (บ. ธรรมบุตร, 2544, น. 106-107)²⁸ ไทยพลัดถิ่นทั้งในเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพรและระนองต่างเข้าร่วมกิจกรรมที่มีความสำคัญในทางการเมืองและความมั่นคงของรัฐไทย เช่น การเข้าร่วมฝึกอบรมลูกเสือชาวบ้าน อบรมหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) การเป็นสายให้หน่วยความมั่นคง สืบเสาะข้อมูลข่าวสารการเคลื่อนไหวในฝั่งพม่า (กลุ่มไทยพลัดถิ่นสิงขร, สัมภาษณ์; กลุ่มมุสลิมพลัดถิ่น, สัมภาษณ์) และมีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในงานพัฒนาระดับชุมชน ดังสะท้อนในคำกล่าวสรุปของถาวร บุญนำ “มาอยู่ฝั่งนี้ งานราชการ งานพัฒนาคนที่มาร่วม 90 % เป็นไทยพลัดถิ่น อพป. ทสปช. อะไรๆ ไทยพลัดถิ่นร่วม ไทยพลัดถิ่นร่วม แต่ไม่ให้เป็นไทย ไม่มีสิทธิใดๆ” (ถาวร บุญนำ, สัมภาษณ์)

แม้ในสองปีแรก คปชม. ระนองจะมีได้มีเป้าหมายสนับสนุนการต่อสู้เพื่อการคืนสัญชาติของ ไทยพลัดถิ่น แต่การเข้ามาของคปชม. ก็เปิดโอกาสให้ไทยพลัดถิ่นเข้าร่วมในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม สร้างความเป็นส่วนหนึ่งเดียวกับเมืองระนองและสังคมไทย และแสดงออกและยืนยันถึงการมีตัวตนและการดำรงอยู่ในสังคมไทยของไทยพลัดถิ่น โดยไทยพลัดถิ่นได้เข้าร่วมและแสดงบทบาทสำคัญ ในกิจกรรมของคปชม.หลากหลายรูปแบบ อาทิ (1) เป็นแกนนำการพัฒนาเมือง²⁹ (2) เป็นคนเคลื่อนงาน และกิจกรรมการพัฒนาเมืองที่ดำเนินการโดยคปชม. เช่น การเก็บขยะ รณรงค์เก็บขยะในชุมชน 13 ชุมชนของเมืองระนอง เพื่อสร้างเมืองระนองให้สะอาด (3) เป็นคนเข้าร่วมและดำเนินกิจกรรมคนหนุ่มสาวเล่าเมืองระนอง เพื่อค้นหาวัฒนธรรมรากเหง้าของเมืองและการสร้างจิตสำนึกหวงแหนและสำนึก การเป็นเจ้าของเมือง เพื่อปูพื้นฐานไปสู่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง (4) เป็นคนดำเนินกิจกรรมกินน้ำชากับผู้ว่าฯ เพื่อประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนพัฒนาเมือง (5) เป็นคนดำเนินกิจกรรมและเป็นแกนกลางในการรณรงค์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองระนอง ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำเกษตรกรรมธรรมชาติ การสร้างและรณรงค์การใช้หมักชีวภาพ การทำเกษตรกรรมอินทรีย์ การใช้ผลิตภัณฑ์ทดแทนสารเคมี การสาธิตและรณรงค์

²⁸ ผู้เขียนมีความจำเป็นต้องอ้างงานของ บ. ธรรมบุตร มากครั้ง เพราะงานของเขาเป็นด้วยบทภาษาเขียนขึ้นเดียวที่มีอยู่และให้รายละเอียดเกี่ยวกับไทยพลัดถิ่นในฝั่งไทยและพม่าร่วมสมัย

²⁹ การทำงานของคปชม.มีวิธีการหลักสำคัญประการหนึ่งคือ การสร้างแกนนำและกลไกการพัฒนาเมืองโดยกระบวนการริเริ่มของภาคีต่างๆ ในเมืองและผู้ได้รับผลกระทบจากเมือง ดังนั้น คปชม.จึงเริ่มงานพัฒนาเมืองโดยการเปิดเมือง เชิญชวนภาครัฐ เอกชน องค์กรต่างๆ และชาวบ้านเข้าร่วม ผลของเวทีเปิดเมืองก็คือการเกิดกลุ่มผู้อาสาเป็นแกนนำในการกำหนดนโยบาย และทิศทางในการพัฒนาเมือง ที่เรียกกันในนาม “ผู้ก่อการดี” 11 คน ในจำนวนนั้นมีไทยพลัดถิ่นร่วมอยู่ด้วย (ภาคินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์)

การใช้ปุ๋ยหมักทดแทนปุ๋ยเคมี (6) เป็นคนการเข้าร่วมและเป็นแกนกลางในการดำเนินกิจกรรม “มหกรรมสืบสานสร้างสรรค์ตำนานคน ทำเมืองให้น่าอยู่ด้วยมือของเรา” ซึ่งเป็นงานรณรงค์จิตสำนึกสิ่งแวดล้อมและเชื้อเชิญชาวระนองเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเมือง และ (7) เข้าร่วมและเป็นแกนหลักในการจัดงานวันสิ่งแวดล้อมโลกที่เมืองระนอง และไทยพลัดถิ่นร่วมกันบริจาคโลหิตแก่ผู้คนที่ไม่มีพรมแดนไทยและไทยพลัดถิ่นมาชวากัน (ภควินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์) กล่าวโดยรวม ไทยพลัดถิ่นคือคนทำ คนปฏิบัติ คนที่เป็นแกนหลักและแกนเคลื่อนไหวกิจกรรมทั้งหมดของคปชม.ระนองในช่วงสองปีแรก กิจกรรมของคปชม.จึงกลายเป็นเสมือนเวทีการยืนยันตัวตน และการแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองทางสังคมของไทยพลัดถิ่น

แม้จะอยู่เมืองไทยแบบไร้สิทธิและไร้แผ่นดิน แต่ไทยพลัดถิ่นไม่แล้งน้ำใจและไม่เพิกเฉยยื่นชาต่อความทุกข์ยากของพี่น้องไทยเมื่อยามได้รับเคราะห์กรรม ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อเหตุการณ์สึนามิอุบัติขึ้นที่ภาคใต้เมื่อปลายปี พ.ศ. 2547 เหตุการณ์ดังกล่าวก่อผลกระทบต่อคนต่างชาติ คนไทยปกติและไทยพลัดถิ่น และเพื่อเยียวยาบรรเทาความเดือดร้อนเบื้องต้น ไทยพลัดถิ่นและเครือข่ายได้ร่วมกันระดมทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือพี่น้องที่ได้รับความเดือดร้อนด้วยความเต็มใจ ไม่เห็นดเหนี่ยวย่อท้อแม้ภาพความขมขื่นที่พี่น้องไทยพลัดถิ่นผู้ประสบเคราะห์กรรมสึนามิเช่นกัน มิได้รับการเยียวยาช่วยเหลือจากหน่วยงานใดจะวางอยู่ตรงหน้า³⁰ แต่ไทยพลัดถิ่นถือว่าผู้ได้รับความเดือดร้อนต่างก็คือพี่น้องคนไทย การให้และการช่วยเหลือของไทยพลัดถิ่นจึงก้าวเลยมานและพรมแดนการเมืองหรือไม่มีบัตรประชาชน³¹

ในด้านหนึ่ง การเข้ามากระทำและเข้ามาเป็นธุระฟื้นฟูเยียวยาผู้ประสบภัยสึนามิ สะท้อนการถือตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ผู้มีภาระหน้าที่ต้องช่วยเหลือพี่น้องร่วมชะตากรรมและร่วมสังคมในยามทุกข์ยาก เจ็บไข้และบอบช้ำ และถือเป็นหนึ่งในภารกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ตกยาก ซึ่งหนังสือหน้าที่พลเมืองไทยถือเป็นหน้าที่ที่พลเมืองไทยต้องประพฤติปฏิบัติ และการปฏิบัติเช่นนี้คือลักษณะของการเป็นพลเมืองดีของไทย (วรพิทย์ มีมาก, 2547, น. 6-7) แต่ในอีกด้าน เหตุการณ์ดังกล่าวก็กลายเป็นช่องทางสำคัญให้ไทยพลัดถิ่น มีโอกาสยืนยันและเรียกร้องสิทธิทางสังคมและการเมืองของตน กล่าวคือหลังเหตุการณ์ ชาวบ้านผู้ประสบภัยได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายฟื้นฟูผู้ประสบภัยสึนามิ 6 จังหวัด และ

³⁰ กลุ่มไทยพลัดถิ่นผู้ประสบภัยสึนามิ ไม่ได้รับการชดเชยใดๆ จากหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานอื่นที่ให้การชดเชยหรือช่วยเหลือโดยยึดบัตรประชาชนเป็นเกณฑ์

³¹ กลุ่มไทยพลัดถิ่นได้เข้าไปกระทำการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ ตั้งแต่วันแรกๆ ของเหตุการณ์ และมีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยเหลือและชุมชนบ้านปากเตรียม อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา

เครือข่ายไทยพลัดถิ่นได้กลายมาเป็นหนึ่งในเครือข่ายฟื้นฟูผู้ประสบภัย ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2548 เครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิได้ร่วมกันจัดงาน “ประสบภัย ประสบการณ์ ประสานเพื่อน” ณ บริเวณชุมชนทุ่งหั่ว จังหวัดพังงา เพื่อรำลึกเหตุการณ์แห่งการการสูญเสียครบรอบ 1 ปี ภายใต้คำขวัญเชิงพิธีกรรม ที่เขียนบนผ้าผืนใหญ่ข้างเวที เพื่อประกาศพื้นที่สาธารณะให้ไทยพลัดถิ่น-ชาวเลและร้อยละใจคนเข้าร่วมราว 3,000 คน

โหม่เลต้องอยู่เลชั่วลูกชั่วหลาน ลงหลักปักฐานปลูกเรือน สร้างบ้านไปนานเนิ่น อนาคตเรากำหนดได้ ใช้ส่วนเกิน รัฐอย่าเมิน ทำใหญ่เรารู้ก่อน คือนสัญชาติไทย ให้คนไทยพลัดถิ่น หายูหากิน มีน้ำมีไฟ ไม่เดือดร้อน ทั่วเลนาป่าควนล้วนอาทร ยามเดือดร้อนได้ความรู้จากตายายไว้เตือนภัย³²

งานครั้งนั้นจบลงด้วยการทำพิธีจุดเทียนร้อยละใจ ทำพิธีรับรองความเป็นไทยของไทยพลัดถิ่น โดยเชิญชวนผู้เข้าร่วมประทับลายพิมพ์มีอบผืนผ้าขนาดใหญ่ที่จารึกข้อความข้างต้น และส่งมอบผืนผ้านั้นให้รัฐบาล หลังการจัดงาน เครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิ 6 จังหวัดได้รวบรวมปัญหาทั้งหมดของผู้ประสบภัยและปัญหาไทยพลัดถิ่นไร้สัญชาติให้กับรัฐบาล การจัดงานและการยื่นหนังสือ ส่งผลให้ปัญหาสัญชาติไทยพลัดถิ่นกลายเป็นที่รับรู้ของสังคมกว้างขึ้น และเป็นปัญหาระดับชาติที่รัฐต้องพิจารณาไตร่ตรอง หลังการยื่นหนังสือ รัฐบาลแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินและปัญหาชาติพันธุ์ในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ โดยปัญหาชาติพันธุ์ครอบคลุมการไร้สัญชาติไทยและไร้สิทธิการเป็นพลเมืองไทยของมอร์แกนและไทยพลัดถิ่น (ภควินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์) แต่การแก้ไขปัญหาไทยพลัดถิ่นไม่บรรลุผล เนื่องด้วยกรมการส่วนใหญ่มาจากหน่วยงานรัฐ ตัวแทนไทยพลัดถิ่นเป็นเพียงเสียงส่วนน้อยและส่วนประกอบ และถูกต่อต้านช่วงชิงการนำโดยอำนาจรัฐและผู้นำท้องถิ่น ผู้นำไทยพลัดถิ่นถูกข่มขู่ เครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทย ถูกกล่าวหาว่า กำลังดำเนินการยึดและแย่งชิงพื้นที่อยู่อาศัยของไทยพลัดถิ่น และถูกกล่าวหาจากรัฐท้องถิ่นว่า กำลังแสวงหาผลประโยชน์จากการแก้ปัญหาสัญชาติไทยของไทยพลัดถิ่น (ภควินทร์ แสงคง, สัมภาษณ์)

³² โหม่ อ่านโดยใช้ ม เป็นพยัญชนะ มีความหมายเท่ากับ หมู่/กลุ่ม เล เท่ากับ ทะเล, ฐิน เท่ากับ เรือนหรือบ้าน, ทำใหญ่ เท่ากับ ทำอะไร, ควน เท่ากับ ที่สูงหรือที่ดอน

แม้ไม่บรรลุผล แต่การเคลื่อนไหวในเหตุการณ์สีนามีก็เป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ เปิดช่องทาง การเคลื่อนไหวให้ไทยพลัดถิ่น ที่สำคัญทำให้ไทยพลัดถิ่นตระหนักว่า เหตุการณ์ทางสังคมคือช่องทาง หนึ่งใน การนำเสนอตัวตนและปัญหาสู่สังคม และใช้เหตุการณ์ทางสังคมเสนอปัญหาในหลายโอกาส คือ

(1) เข้าร่วมเวที “ประชาชนกับความมั่นคงทางการเมืองไทย” จัดโดยคณะกรรมการการพัฒนาและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา เมื่อ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ในเวทีเดียวกล่าวไทยพลัดถิ่น นำเสนอปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาสัญชาติของกลุ่มตน พร้อมร่วมต่อต้านนโยบายรัฐอื่นจะส่งผลกระทบต่อดีวีชีวีตของชาวบ้านและชุมชน เช่น นโยบายโดนน้ำ การค้าเสรี เป็นต้น

(2) เข้าร่วมกับพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตยต่อต้านระบอบทักษิณ โดยไทยพลัดถิ่นเวียนกัน เข้าร่วม ยอดรวมประมาณ 500-700 คน และอยู่ร่วมกลุ่มพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตยที่กรุงเทพฯ ประมาณ 1 เดือน การเมืองบนท้องถนนของพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตย จึงเป็นเสมือนพื้นที่การเมืองที่ คนไม่มีบัตรอย่างไทยพลัดถิ่นสามารถเข้าร่วมและแสดงออก ไทยพลัดถิ่นที่เข้าร่วมมีทั้งไทยพุทธ มุสลิม หญิง-ชาย ผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชน การเข้าร่วมด้านหนึ่งคือการแสดงบทบาทการกระทำและการแสดง เจตนาการเมืองทางการเมืองที่ “ไม่เอา” ทักษิณ ชินวัตร และคือการแสดงออกหรือปฏิบัติการการเป็น พลเมืองในทางการเมือง ในอีกด้าน เวทีพันธมิตรก็เป็นพื้นที่ที่ไทยพลัดถิ่นนำเสนอตัวตน ข้อมูลและ ปัญหา ผ่านการแสดงทางวัฒนธรรม (เช่น การขับโหม่งหรือดนตรีพื้นบ้านร้องแจ้งแนวปัดตานิ) แผ่นพับ แอลงการณ ขี่นพุดบนเวทีและขับขานบทเพลง³³ ในขณะที่เดียวกัน ไทยพลัดถิ่นก็ใช้พื้นที่ทางการเมือง แห่งนั้นเป็นเวทีเรียนรู้กฎหมายว่าด้วยสิทธิและสัญชาติ โดยการเชิญชวนคณาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นวิทยากร

(3) เข้าร่วม 45 เครือข่ายภาคประชาชนทั่วประเทศ เพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง เครือข่ายดังกล่าวก่อตั้งหลังการยึดอำนาจล้มรัฐบาลทักษิณ มีวัตถุประสงค์เพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ไข ปัญหาของชุมชนด้วยการปฏิรูปสังคมและการเมือง เกิดการแก้ไขปัญหาของประชาชนโดยให้องค์กร ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เครือข่ายทำหน้าที่รวบรวมประเด็นปัญหาและข้อเสนอปัญหาต่อ รัฐบาล สมาชิกสมาชิกสภานิติบัญญัติและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และเมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2549 เครือข่ายได้สรุปปัญหาและแนวทางการแก้ไขของกลุ่มคนระดับรากหญ้า นำเสนอต่อพลเอกสนธิ บุญ รัตกลิน ณ กองทัพบก โดยไทยพลัดถิ่นเสนอให้รัฐยกเลิกประกาศกระทรวงมหาดไทยเมื่อ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 เรื่อง ยุทธศาสตร์กำหนดสถานะบุคคล และให้ คืบสัญชาติไทยให้ไทยพลัดถิ่น โดยใช้เงื่อนไขประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ให้รัฐ

³³ โปรดดูแผนภาพ 24-25 ภาคผนวก ก

สนับสนุนการแก้ปัญหาความยากจนโดยภาคประชาชนและการจัดการทรัพยากรชุมชนโดยชุมชน พร้อมเสนอให้ไทยพลัดถิ่นและเครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง มีส่วนร่วมร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและถาวร

(4) เข้าร่วมงาน “สมัชชาสังคมไทย (Thai Social Forum)” ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ระหว่างวันที่ 21-23 ตุลาคม พ.ศ. 2549 ในงานดังกล่าว เครือข่ายการแก้ปัญหาคนสัญชาติคนไทยวางแผนจะนำสมาชิกไทยพลัดถิ่นเข้าร่วมประมาณ 500 คน ประกอบด้วยไทยพุทธ มุสลิม หญิง ชาย ผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชน เดินทางโดยรถบัสจำนวน 10 คัน ออกเดินทางจากจังหวัดระนอง 6 คัน ประจวบคีรีขันธ์ 4 คัน ไทยพลัดถิ่นเข้าร่วมงาน โดยมีเป้าหมายเพื่อนำเสนอข้อมูลไทยพลัดถิ่น ปัญหาไทยพลัดถิ่นสู่เวทีสาธารณะ และเพื่อยื่นจดหมายเปิดผนึกผ่านเอกอัครราชทูตถึงรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งไทยพลัดถิ่นถือว่ามีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้พวกเขาและเธอกลายเป็นไทยพลัดถิ่น และไร้สถานะการเป็นพลเมืองไทยในสังคมไทยปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ระหว่างทางก่อนออกจากตัวจังหวัดรถทั้ง 10 คัน ก็ถูกสกัดโดยกองกำลังตำรวจและทหารจากกองทัพภาคที่ 4 จังหวัดนครศรีธรรมราช แม้สมาชิก 500 คน ถูกสกัดและไม่อาจเข้าร่วม แต่ไทยพลัดถิ่นก็ส่งตัวแทนจำนวนหนึ่ง ทั้งผู้ใหญ่ เด็ก เยาวชน พระและสามเณรเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ยื่นจดหมายเปิดผนึกถึงรัฐบาลอังกฤษ ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ แสดงนิทรรศการไทยพลัดถิ่น และเปิดเวทีสาธารณะ “ปัญหาไทยพลัดถิ่น” ในงานสมัชชา พร้อมแจกแผ่นพับแนะนำไทยพลัดถิ่น หนังสือ วิถีทัศน์ไทยพลัดถิ่น ชื่อเรียกร้องและข้อเสนอของไทยพลัดถิ่น³⁴

(5) เข้าร่วมกับเครือข่ายปฏิรูปสังคม 45 องค์กร จัดเวทีระดมปัญหาสังคมไทย เมื่อวันที่ 18-20 ธันวาคม พ.ศ. 2549 ณ โรงแรมดีลักซ์เพลส กรุงเทพฯ และนำเสนอปัญหาดังกล่าวต่อรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ เพื่อให้ตระหนักและแก้ไขปัญหาไทยพลัดถิ่น รวมถึงการนำเสนอต่อคุณเด็อนใจ ดีเทศ ในฐานะประธานกรรมาธิการวิสามัญศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการไร้สถานะทางกฎหมายและสิทธิของบุคคลในประเทศไทย สภานิติบัญญัติแห่งชาติ เพื่อรับรู้ปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาสัญชาติของไทยพลัดถิ่น

(6) เข้าร่วมจัดงานครบรอบ 2 ปีสิ้นนามิ ที่จังหวัดพังงา ระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม พ.ศ. 2549 งานดังกล่าว มีตัวแทนจากประเทศต่างๆ 11 ประเทศ เช่น อินเดีย อินโดนีเซีย ศรีลังกา เวียดนาม ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา ฟิลิปปินส์ เข้าร่วม ไทยพลัดถิ่นได้นำเสนอปัญหาและตัวตนสู่สังคมโลกและองค์กรระดับชาติ อย่างโครงการการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) องค์กรพัฒนาเอกชนไทยและต่างประเทศ และกระทรวงพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ โดยผ่านเวทีสัมมนา นิทรรศการ วิถีทัศน์

³⁴ โปรดดูแผนภาพ 25-26 ภาคผนวก ก

เอกสารข้อเรียกร้อง-ข้อเสนอ และบทเพลง “คอย” ทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่เรี่ยกันน้ำตาทั้งจากไทยพลัดถิ่น ผู้เข้าร่วมไทย แยกและฝรั่ง

(7) เข้าร่วมแสดงกิจกรรมเพื่อสืบสานวัฒนธรรมไทยพลัดถิ่นในงาน “ถนนคนเดิน” จัดขึ้น ณ หน้าว่าการอำเภอเมืองระนอง ระหว่างเวลา 18.00-21.00 น. ทุกวันอาทิตย์ นับตั้งแต่ต้นเดือนมกราคม พ.ศ. 2550 เรื่อยมา ไทยพลัดถิ่นเข้าร่วมงานด้านหนึ่งเพื่อส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวของเมืองระนองที่พวกเขาเป็นภาคส่วน แต่อีกด้านก็เพื่อใช้เหตุการณ์ทางสังคมแสดงตัวตนและเสนอปัญหาต่อสังคม ผ่านนิทรรศการ และวัฒนธรรมการแสดงที่ไทยพลัดถิ่นเลือกมาปฏิบัติและเลือกมาแสดง เช่น การขับโห่ลิเกป่า กายหิง (การแสดงศิลปะป้องกันตัวของไทยมุสลิม) ไร่ร้างโบราณ และวิถีทัศน์

กล่าวโดยรวม ไทยพลัดถิ่นได้ใช้และในบางกรณีก็สร้างเหตุการณ์ต่างๆ ทางสังคม เพื่อปฏิบัติการและแสดงออก ยืนยัน สร้างเวทีสาธารณะ สร้างพื้นที่ ประกาศตนเป็นพลเมืองทางสังคม เป็นส่วนหนึ่งของการเมือง สังคมและชุมชนไทย

3.3.3 การเคลื่อนไหวด้านสื่อและข้อมูล

การเคลื่อนไหวด้านสื่อและข้อมูล เริ่มต้นด้วยการสื่อผ่านศิลปะการแสดง เช่น โนราห์ หนังตะลุงและบทเพลง ประเด็นการเคลื่อนไหวดำเนินไปในท่วงทำนองการเรียกร้องขอความเห็นใจ การแสดงออกและยืนยันความเป็นไทย ดังสะท้อนในบทมนโนราห์ หนังตะลุง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทเพลงไทยพลัดถิ่น เช่น เพลง “คนไทย-คนเถื่อน” แต่งโดยหนูฉิ่ง ศรีสุวรรณ ไทยพลัดถิ่นจากสิงขร เนื้อหาเพลงสะท้อนโชคชะตากรรมของไทยพลัดถิ่น ที่ต้องตกจากภาวะความเป็นไทย กลายเป็นไทยเถื่อนและเถื่อนทั้งสองทาง ไม่ถูกนับ/รับผิดชอบทั้งโดยรัฐไทยและพม่า ชีวิตไทยพลัดถิ่นจึงต้อง “อาภัพ อับโชค...อับอาย...เปลี่ยว เดียวดาย...เถื่อนทั้งสองทาง อ่างว่างดูจรั้แผ่นดิน” ตอนท้ายของเพลงได้เชิญชวนให้บรรดาไทยฝั่งไทยที่มองไทยพลัดถิ่นว่าเป็นไทยเถื่อนและเป็นพม่าให้ไปร่วมรบเคียงคู่ไทยพลัดถิ่นเพื่อแย่งชิงแผ่นดินที่ตะนาวศรีที่ไทยสูญเสียไปกลับคืน (คนไทย-คนเถื่อน, เพลง)

บางเพลงเรียกร้องขอคืนสัญชาติ ไม่ปรารถนาถูกแปลงไทยเป็นไทย แปลงไทยให้เป็นพม่า ดังเพลง “ไทยคืนถิ่น” ของพิชิต แก้วล้อม เพลงบางเพลงยืนยันความเป็นไทยของไทยพลัดถิ่นในแดนเดิม ร้องขอความเห็นใจ บ่งบอกการรอคอยและฝากคอยของผู้กลับสู่ “เมืองแม่พ่อเที่ยงแท้” และหวังเป็นไทยเต็มตัว แต่ต้องผิดหวัง ชีวิตไทยพลัดถิ่นจึงได้แต่รอคอย คอย คอย คอยและคอยและคอย ดังเพลง “คอย”

คอยเฝ้าคอยคอยวันนั้น คอยวันที่ฉันได้สัญชาติไทย เกิดในต่างแดนในแคว้นพม่าแดนไกล ที่เคยเป็นเขตไทยนานมา วีรชนผู้กล้าแลได้มาด้วยเลือดด้วยเนื้อ เพื่อลูกหลานคนไทย เมื่อก่อนนั้นแผ่นดินไทยกว้างไกล มากมายมะริดทวายตองอู แต่ต้องเสียไปมีหรือใครบ้างไม่รู้ น้ำตาไทยพร่างพรูรินไหล มหาอำนาจยิ่งใหญ่ย้ายไทย เข้ามาแบ่งปัน พวกเรานั้นพลัดถิ่น ต้องจากลามาเมืองไทย ไม่ไหวเขาใจร้ายรังแก ช่มเหล่งน้ำใจเราเหมือนดังไม่ใช่คน แล้วใครจะอดทนอยู่ไหว จำต้องมาเมืองแม่ พ่อเที่ยงแท้ของเราลูกไทย อุ้มลูกไว้สักคน ขอฝากกลอนวอนคนไทย อย่าพยายามใจ เพราะเราไทยด้วยกัน ด้วยบารมีองค์พ่อเป็นที่สำคัญ ศูนย์รวมของเรานั้น เหล่าลูกไทย จงรักกันไว้เถิด เกิดที่ไหนก็ไทยทั้งนั้น พวกเรานั้นคนไทย (คอย, เพลง)

บางเพลงสื่อความหวัง บอกเหตุการณ์อพยพกลับไทย เช่น เพลง “ความหวัง” บางเพลง เช่น “ชวนกันมาพลัดถิ่น” บอกเล่าเรื่องราวไทยพลัดถิ่น ปัญหาไทยพลัดถิ่นโดนช่มเหล่งรังแกในพม่า และปัญหาการเป็นไทยพลัดถิ่นในสังคมไทย บางเพลงอย่าง “เก็บสัญชาติ” ของ ด.ญ. ชลิตา แก้วนพรัตน์ สะท้อนภาวะ “ไม่ยอม” และ “ลุกขึ้นสู้” ของไทยพลัดถิ่น ทั้งเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่ (เก็บสัญชาติ, เพลง)

ในระยะแรก เพลงไทยพลัดถิ่นถูกนำมาร้องเพื่อประสานใจไทยพลัดถิ่นในโอกาสการทำกิจกรรมร่วม ต่อมาเพลงถูกนำมาร้องขับขานในเวทีสาธารณะต่างๆ เช่น เวทีงานครบรอบเหตุการณ์ 100 ปีที่ 1 เวทีพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตยเพื่อสื่อความหวัง สื่อความผูกพันต่อสังคมไทย บอกเรื่องราวและการเฝ้าคอยของไทยพลัดถิ่น ต่อมาเพลงบางเพลงถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษ และถูกนำไปขับร้องในเวทีงานระลึกเหตุการณ์ 100 ปีที่ 2 และถูกนำไปโพสต์ในเว็บไซต์มูลนิธิชุมชนไท เพื่อเผยแพร่สู่วงกว้าง

เพลงคือสื่อหนึ่ง จุดหมายคืออีกสื่อที่ไทยพลัดถิ่นมุ่งส่งตรงถึงหน่วยงานและบุคคลที่อำนาจตัดสินใจ เช่น จุดหมายเปิดผนึกยื่นผ่านเอกอัครราชทูตอังกฤษ ประจำประเทศไทย ถึงรัฐบาลอังกฤษ โดยมีข้อเรียกร้องเพียงประการเดียวคือ “ขอให้ประเทศอังกฤษให้ท่านแสดงเจตนา และร่วมมือกับรัฐบาลไทยในการรับรองสิทธิความเป็นคนไทย “คืนสัญชาติไทย-ออกบัตรประชาชน” ให้กับคนไทยถิ่นพลัดกลุ่มนี้โดยด่วนที่สุด”³⁵

นอกจากจะสื่อสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านจดหมายเปิดผนึกแล้ว ไทยพลัดถิ่นยังสื่อข้อมูลและปัญหาผ่านการเขียนจดหมายถึงผู้นำประเทศโดยเด็กและเยาวชนไทยพลัดถิ่น จดหมายดังกล่าวมี

³⁵ จดหมายไทยพลัดถิ่นที่อ้างถึงในวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนได้นำมาพิมพ์ไว้ในภาคผนวก ง ของวิทยานิพนธ์ จดหมายบางฉบับผู้เขียนตัดชื่อและที่อยู่ของคนเขียนทิ้งไป เพื่อมิให้วิทยานิพนธ์นี้ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชนไทยพลัดถิ่นในพื้นที่

กว่า 160 ฉบับ เขียนประมาณเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2547 เนื้อหาจดหมายมีหลากหลาย บางฉบับขอโอกาสการเรียนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ บางฉบับเขียนบอกปัญหา ยืนยันความเป็นไทยและเล่าความทุกข์ยาก เช่น

นายกครับ ผมขอให้นายกมาดูไทยพลัดถิ่น ที่ไม่มีหลักฐานอะไร ผมทุกคนก็อยากเรียนต่อ แต่ไม่มีหลักฐานอะไรที่จะนำมาเป็นหลักฐานที่จะเรียนต่อได้ ผมจึงขอให้ท่านนายกให้โอกาสพวกผมบ้าง เพื่อที่พวกผมจะได้มีโอกาสเรียนต่อไปได้สูงๆ เพื่อที่จะนำมาพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ได้

“เพื่อนคุณถูกผมเป็นพม่า ความจริงผมเป็นลูกคนไทย เชื้อสายไทย ไม่มีพม่ามาปะปน...พ่อปู่แม่ย่าเป็นไทยทั้งนั้น พ่อเล่าว่าไทยได้เสียดินแดนให้ต่างชาติไป พ่อแม่ผมได้อยู่ในเมืองพม่า เมื่อพ่อแม่ผมอยู่ในเมืองพม่า พม่าว่าพ่อแม่ผมเป็นคนไทย เมื่อพ่อแม่ผมกลับมาอยู่เมืองไทย เจ้านายว่าผมเป็นพม่า จะให้ผมอยู่อย่างไร...ตอนนี้ครอบครัวผมหากินไม่ค่อยจะทัน เพราะว่าที่อยู่ที่เช่า ไปหากินต่างจังหวัดก็ไม่ค่อยได้...เจ้านายเขาตรวจบัตรประชาชน”

บางฉบับบอกกล่าวข้อเท็จจริงที่ยากปฏิเสธ “ตอนนี้หนูกำลังเดือดร้อน...ทางโรงเรียนก็คิดว่าหนูเป็นคนต่างด้าว ทั้งๆ ที่พ่อกับแม่ของหนูก็เป็นคนไทย พูดภาษาไทยและหนูก็เกิดที่เมืองไทย แต่พม่าเกิดในประเทศพม่าแล้วสวมบัตรของคนไทยจึงได้เป็นคนไทย” บางฉบับยืนยันความเป็นไทยของไทยพลัดถิ่นตั้งแต่เกิด “หนูก็เป็นคนไทยคนหนึ่ง ที่มีเชื้อชาติไทย พูดภาษาไทยตั้งแต่คำแรกที่พูดได้”

ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ไทยพลัดถิ่นเริ่มให้ความสำคัญกับการต่อสู้ และนำเสนอเรื่องราวผ่านสื่อ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อวีดิทัศน์และสื่อโทรทัศน์ และวางแผนจัดทำเว็บไซต์ไทยพลัดถิ่น ภาควิชาภาษาไทยและอังกฤษ วางแผนการผลิตสารคดีไทยพลัดถิ่นเพื่อออกอากาศในรายการ “สองโลก” (ท.ท.บ. 5) ความยาว 8 ตอนจบ และแผนรณรงค์ต่อสู้เพื่อความเป็นไทยผ่านสื่อโดยการจัดทำเทป วีซีดี เพลงไทยพลัดถิ่นและสื่อวัฒนธรรมอื่น

อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบัน สื่อที่ผลิตโดยและเพื่อไทยพลัดถิ่น แยกเป็น สื่อสิ่งพิมพ์หนังสือ 2 เล่ม วีดิทัศน์ 5 เรื่อง และสื่ออินเทอร์เน็ต หนังสือสองเล่ม คือ เยือนไทยพลัดถิ่นในพม่า และ ถิ่นพลัดไป...ไทยพลัดถิ่น ทั้งสองเล่มพิมพ์ในรูปแบบเอกสารอัดสำเนา เผยแพร่ในงานสมัชชาสังคมไทย ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์รังสิต และถูกนำมาปรับปรุงและปรับแก้พิมพ์จำหน่ายและเผยแพร่โดย

โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองนำอยู่ ในปี พ.ศ. 2550 ถิ่นพลัดไป...ไทยพลัดถิ่น ให้ภาพร่องรอยไทยพลัดถิ่นในพม่า ปัญหาไทยพลัดถิ่นไม่ถูกนับและรับผิดชอบโดยรัฐไทยและรัฐพม่า (จิรัฐภูมิ เสนาคำ, 2550ก) ถิ่นพลัดไป...ไทยพลัดถิ่น เป็นหนังสือขนาดสั้น แต่นำเสนอบทสรุปและบทเสนาอที่ท้าทาย 9 ประการ คือ

- (1) ถ้าคนในจังหวัดประจวบฯ ชุมพร ระนอง พังงา ทั้งที่พูดภาษาไทยและไทยปักษ์ใต้ เล่นโนราห์ หนังตะลุง เพลงบอกเป็นไทย ไทยพลัดถิ่นก็เป็นไทย
- (2) ไทยพลัดถิ่นที่ถูกรัฐทำให้ “ไม่เป็นไทย” นี้อาจจะเป็น “ไทยแท้” มีความเป็น “ไทย” และรักประเทศไทยมากกว่าผู้มีบทบาทในการกำหนดความเป็นไทย หรือมากกว่า “ไทยแท้ ไทยปกติ ไทยธรรมดา” ที่พูดภาษาไทยคำและอังกฤษคำ
- (3) ไทยพลัดถิ่น มิได้เกิดจากการที่คนไทยกลุ่มหนึ่งกระจายตัวออกจากมาตุภูมิของตนไปอยู่ในแดนอื่น ไทยพลัดถิ่น กลายเป็นคนพลัดถิ่น เพราะ “ถิ่นพลัดไป” ซึ่งเกิดจากการขีดแบ่งพรมแดนเพื่อสร้างรัฐประชาชาติ และพรมแดนนั้นขีดแบ่งกลุ่มเครือญาติ กลุ่มชาติพันธุ์ออกจากกัน ไทยพลัดถิ่นจึงจัดอยู่ในประเภท “ไทยถิ่นพลัด” ตามคำที่ไทยพลัดถิ่นเรียกตนเอง และปรารถนาจะถูกเรียก
- (4) ไทยพลัดถิ่น คือ ไทยและเพิ่งถูกทำให้เป็นอื่น “ไม่เป็นไทย” และเป็น “ไทยพลัดถิ่น” เมื่อประมาณไม่เกิน 30 ปีที่ผ่านมา และเกิดขึ้นหลังการขยายตัวของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในสังคมไทย หลังการขยายอำนาจรัฐส่วนกลางสู่ท้องถิ่น และหลังการขยายความเชื่อเรื่องความเป็นรัฐและความเป็นชาติที่ลอกเลียนมาจากฝรั่งของผู้นำไทยและรัฐไทย
- (5) การเป็นไทยพลัดถิ่น มิได้เกิดจากสารัตถะของไทยพลัดถิ่น เพราะสารัตถะของไทยพลัดถิ่น คือ สารัตถะของไทยปักษ์ใต้เมื่อประมาณ 50-70 ปีก่อน การเป็นไทยพลัดถิ่นของไทยพลัดถิ่น ณ ปัจจุบันเกิดจากการขีดพรมแดน การขีดแบ่งของชนชั้นนำไทยหรือรัฐไทยยุคหลัง เกิดจากการสร้างพรมแดนกีดกันคนไทยโดยคนไทยเอง มิใช่รอยหมึกหรือปากกาของฝรั่ง
- (6) การเป็นไทยและไทยพลัดถิ่นในปัจจุบัน มิได้อยู่ที่อัตลักษณ์ทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา เพราะพรมแดนสุดท้ายที่ไทยพลัดถิ่นต่างๆ ที่เป็นไทย แต่มิได้เป็นไทยก็คือบัตรประชาชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า รัฐไทยปัจจุบัน กำลังให้ความหมายและกำหนดความ

เป็นไทยด้วยบัตรประชาชนมากกว่าอัตลักษณ์ความเป็นไทย ความจงรักภักดี การมีจินตนาการแห่งความเป็นชาติร่วมกัน ซึ่งเป็นแกนหลักสำคัญของการคงอยู่ของรัฐและชาติ แต่รัฐไทยให้ความสำคัญกับบัตรประชาชนมากกว่าความเป็นไทย

- (7) ณ ปัจจุบัน รัฐไทยอาจจะเป็นรัฐจำนวนน้อยในโลกที่ไม่ให้สิทธิการเป็นพลเมืองแก่คนพลัดถิ่นที่มีเชื้อสายของตน และอาจจะเป็นรัฐเดียวในโลกที่มีให้สัญชาติและสิทธิการเป็นพลเมืองแก่คนพลัดถิ่นที่เป็นเชื้อสายของตนและมีได้ต่อต้านรัฐและอำนาจรัฐมาตุภูมิที่ดำรงอยู่
- (8) ไทยพลัดถิ่นคือไทยปักชำได้ไม่มีบัตร ที่ไม่มีบัตรและมีได้เป็นไทย มิได้เป็นเพราะไทยพลัดถิ่นไม่เป็นไทยหรือเหตุอื่นใด นอกจากเป็นเพราะรัฐไทยต้องการประกาศให้โลกได้ประจักษ์ว่า “รัฐเท่านั้นคือองค์อธิปัตย์ รัฐคือผู้กำหนดภาวะยกเว้น (state of exception) กำหนดใครเป็นไทยและไม่เป็นไทย แม้มันผู้นั้นจะเป็นไทย”
- (9) การคงอยู่ของไทยพลัดถิ่นจึงเป็นสิ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งและเด่นชัดถึงความศักดิ์สิทธิ์ เบ็ดเสร็จ เด็ดขาด และสมบูรณ์แห่งอำนาจอธิปไตยของรัฐไทย (สิริวุฒิ เสนาคำ, 2550ข, น. 15-18)

เยือนไทยพลัดถิ่นในพม่า บันทึกเรื่องราวการเดินทางของผู้เขียนและเพื่อนร่วมงานเข้าไปเยือนไทยพลัดถิ่นในพม่า ณ เกาะสองและหมู่บ้านมะลิวัลย์และเมืองมะริด หนังสือยืนยันความเป็นไทยปักชำได้ของไทยพลัดถิ่นในเขตเกาะสอง มะลิวัลย์ และมะริด โดยอาศัยหลักฐานพยานที่เป็นวัตถุ เช่น ภาพถ่ายและวาทกรรม พร้อมชี้ให้เห็นว่าการนับและการจัดไทยพลัดถิ่นในพม่าเป็นไทย มิได้เป็นเพียงการนับและการชี้ของไทยพลัดถิ่นด้วยตนเอง การเป็นไทยและการดำรงอยู่ของคนไทยในฝั่งพม่า ณ ปัจจุบัน ต่างเป็นที่รับรู้ของคนพม่า ทั้งพม่าธรรมดา ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง คนขับรถโรงแรมเกาะสอง และคนขับรถตู้ในมะริด พม่าเหล่านี้ต่างระบุและยืนยันว่าพื้นที่มะริด ตะนาวศรี สิงขร บกเป็ยน ลังเคียะ เกาะสอง มะลิวัลย์ และมะรังคือที่อยู่ของคนไทย (สิริวุฒิ เสนาคำ, 2550ข)

แม้ปัจจุบัน อินเทอร์เน็ตจะมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างระเบียบการควบคุมบริหารจัดการแบบใหม่ชุดใหม่ ภาษาแบบใหม่ พื้นที่แบบใหม่ เอกลักษณ์แบบใหม่ การมีส่วนร่วมแบบใหม่ พื้นที่สาธารณะแบบใหม่ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, 2549, น. 6-7) อินเทอร์เน็ตคือพื้นที่การสร้างอัตลักษณ์และการเมืองของคนพลัดถิ่น และเป็นพื้นที่สำหรับการทำ nethnography หรือการศึกษาชาติพันธุ์วรรณาบนอินเทอร์เน็ตของนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา (Ignacio, 2005)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน อินเทอร์เน็ตยังเป็นพื้นที่ที่ไทยพลัดถิ่นใช้ประโยชน์น้อย สื่อ ข้อความ และข้อมูลเกี่ยวกับไทยพลัดถิ่นยังมีจำนวนน้อย และมีในฐานะที่ฝากไว้กับเว็บไซต์อื่น เช่น <http://www.chumchon thai.or.th> ในเว็บไซต์ดังกล่าวมีข้อมูลไทยพลัดถิ่นปรากฏใน 5 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ หนังสือ เยือนไทยพลัดถิ่นในพม่า พร้อมภาพประกอบ ลักษณะที่สอง คือ บทเพลง เช่น เพลง “คอย” ทั้งในภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ที่มีเสียงร้องและรับฟังได้จากเว็บไซต์ ลักษณะที่สาม คือ ข้อมูลไทยพลัดถิ่นถูกนำเสนอผ่านวีดิทัศน์ วีดิทัศน์ที่เผยแพร่ คือ “คนไทยพลัดถิ่น” และ “คนไทยที่ถูกลืม” ลักษณะที่สี่ คือ ข้อมูลที่ปรากฏในลักษณะการรายงานข่าวจากเวทีประชุม เสวนาว่าด้วยปัญหาไทยพลัดถิ่น เช่น ในงานครบรอบหนึ่งปีเหตุการณ์วินาศกรรม และจากเวทีสมัชชาสังคมไทย เป็นต้น และลักษณะที่ห้า คือ ข้อมูลไทยพลัดถิ่นที่ปรากฏในรูปแบบโปสเตอร์ มีทั้งหมด 9 แผ่น ทั้ง 9 แผ่นคือโปสเตอร์ให้ข้อมูลที่จัดทำขึ้นเพื่อแสดงในงานสมัชชาสังคมไทย ณ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ และถูกถ่ายนำมาเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต แผ่นแรก คือ โปสเตอร์ “เสียงของเด็กไทยพลัดถิ่น” เขียนในรูปของจดหมายโดย ด.ญ. ชลิตา แก้วนพรัตน์ มีข้อความบางตอนว่า “พอพูดถึงเรื่องไม่มีบัตรก็ปวดหัวใจตันที่...หนูเป็นเด็กที่ไม่มีบัตร หนูเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึง ป. 5 โดนเพื่อนล้อทุกวัน ล้อว่าเป็นพม่าขี้ขโมย หนูต้องทน วันหนึ่งหนูทนไม่ไหว จึงสวนกลับไปว่า พม่าไม่ใช่คนหรือยัง ถ้าพม่าไม่ใช่คน คนไทยก็ไม่ใช่คน” จดหมายเขียนต่อเชิญชวนให้คนไทยและสังคมไทย มองค่าของคนที่ใหญ่และสำคัญกว่าการมีบัตรและไม่มีบัตร แผ่นที่ 2 เป็นภาพหนังสืออ้างอิงทางประวัติศาสตร์ บอกเรื่องราวความเป็นมาและการดำรงอยู่ของไทยพลัดถิ่นในพม่า แผ่นที่ 3 เป็นโปสเตอร์ภาพที่ตั้งคำถาม ทำไมรัฐไทย มิให้ไทยพลัดถิ่นเป็นพลเมืองไทย ทั้งๆ ที่ไทยพลัดถิ่นคือคนไทย แผ่นที่ 4 ให้ข้อมูลเพื่อตอบคำถามใครคือไทยพลัดถิ่นในพม่า แผ่นที่ 5 แสดงภาพการดำรงอยู่ของไทยพลัดถิ่นในพม่า³⁶ แผ่นที่ 6 คือโปสเตอร์ที่แสดงความน้อยเนื้อต่ำใจต้องร้องไห้ เพราะแม้จะมีเลือดไทย แต่ก็ได้เป็นไทย และทำให้ไทยพลัดถิ่นต้องลุกขึ้นสู้³⁷ แผ่นที่ 7 โปสเตอร์แสดงความเป็นไทยของไทยพลัดถิ่นในพม่าด้วยภาพถ่าย แผ่นที่ 8 แสดงเนื้อหาเพลง “คอย” ไทยพลัดถิ่น และแผ่นที่ 9 สะท้อนปัญหาที่ไทยพลัดถิ่นในสังคมไทย³⁸ ซึ่งมีประเด็นหลักๆ คือ ภาวะไร้สิทธิ ไร้สิทธิที่จะมีสิทธิ 9 ประการที่กล่าวถึงข้างต้น และข้อเรียกร้องของไทยพลัดถิ่นต่อรัฐและสังคมไทย 6 ประการ คือ ขอคืนสัญชาติไทยโดยไม่มีเงื่อนไข, ให้ยกเลิกประกาศกระทรวงมหาดไทย 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 ที่กำหนดให้ไทยพลัดถิ่นมีสถานะเดียวกันกับผู้อพยพเข้าเมืองสัญชาติอื่น เช่น ลาว

³⁶ โปรดดูแผนภาพ 27-31 ภาคผนวก ก

³⁷ โปรดดูแผนภาพ 32 ภาคผนวก ก

³⁸ โปรดดูแผนภาพ 33-35 ภาคผนวก ก

เขมร พม่า ให้มีการตั้งกรรมการแก้ไขปัญหาไทยพลัดที่ประกอบด้วย 3 ฝ่าย คือ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และไทยพลัดถิ่น, ให้ระงับการจับกุมไทยพลัดถิ่นผู้ประสงค์เดินทางข้ามอำเภอและจังหวัด, ให้แก้ไขปัญหาสิทธิขั้นพื้นฐานของไทยพลัดถิ่น เช่น สิทธิการเกิด การศึกษาและที่อยู่อาศัย และให้รับรองบัตรที่ออกให้ไทยพลัดถิ่น โดยเครือข่ายการแก้ไขปัญหาคือการคืนสัญชาติคนไทย

วีดิทัศน์ที่จัดทำโดยและเพื่อไทยพลัดถิ่นมี 5 ชุด คือ “ไทยสิงขร” “คนไทยพลัดถิ่น” “คนไทยที่ถูกลี้ม” “มุมหนึ่งของพวกเรา” และ “สิทธิคนไทยพลัดถิ่น” วีดิทัศน์แต่ละชุดมีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

“ไทยสิงขร” มี 5 แผ่น ความยาวประมาณ 3 ชั่วโมง ถ่ายทำในพื้นที่ตำบลสิงขรช่วงต้นปี 2550 และถือได้ว่าเป็นวีดิทัศน์ไทยพลัดถิ่นชุดแรกที่ถ่ายทำในฝั่งพม่า เรื่อง/ภาพ/บทกำหนดและออกแบบโดยไทยพลัดถิ่นที่ปรารถนาจะเข้าไปถ่ายหมู่บ้านพื้นที่ของตน เพื่อนำกลับมาให้คนไทยฝั่งไทยดู บทสนทนาในวีดิทัศน์ทั้งหมดเป็นภาษาไทยปักษ์ใต้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้ชุมชนไทยพลัดถิ่นในสิงขรจะถูกแยกสลายและทำลายโดยรัฐบาลทหารพม่า แต่ไทยพลัดถิ่นสิงขรซึ่งเหลืออยู่ประมาณ 200 ครอบครัว ยังใช้และสื่อสารภาษาไทย

วีดิทัศน์ถ่ายภาพ เล่าความ คล้ายละเอียดของบ้าน เรือกสวน ไร่นา วิถีชีวิตไทยพลัดถิ่นในสิงขร ซึ่งคล้ายหมู่บ้านไทยย้อนยุคไป 40 ปีก่อน ชาวบ้านยังใช้พาหนะและดำรงชีพโดยอาศัยแรงงานสัตว์คือ วัว ควาย ต่ำข้าวสีข้าวด้วยครกตำมือ ถนนหนทางยังเป็นถนนดิน คนสัญจรและขนถ่ายสัมภาระด้วยการเดินเท้าและเกวียนเทียมวัว ภาพบ้านที่ยังไม่ได้พัฒนาสู่ความทันสมัย และเป็นเพียงบ้านทรงไทยมุงหญ้า จาก สังกะสีและกระเบื้องในบางบ้าน ทว่าภาพดังกล่าวมิได้ย้อนยุคไปไกล เพราะยังมีสิ่งสะท้อนภาวะร่วมสมัยของสังคมหมู่บ้านในประเทศไทย คือ การมีและการคงอยู่ของรถจักรยานยนต์ ภาพดาราไทย นักร้องไทย ปฏิทินไทย โทรทัศน์และจานรับโทรทัศน์เสีรของไทย³⁹ หมู่บ้านไทยสิงขรจึงมีลักษณะการผสมผสานระหว่างความเป็นดั้งเดิมของหมู่บ้านไทยปักษ์ใต้กับหมู่บ้านไทยปักษ์ใต้ร่วมสมัย

วีดิทัศน์บางตอนฉายภาพความอุดมสมบูรณ์และเก่าแก่แบบสวนปักษ์ใต้ของไทยพลัดถิ่นในสิงขร แต่อีกด้านก็สะท้อนภาพความล้าทรุดของบ้านและชุมชนไทย เพราะการถูกบังคับอพยพโดย

³⁹ จากการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ครั้งล่าสุด ประทีปกล่าวว่าในช่วงที่เขาไปถ่ายทำวีดิทัศน์ไทยสิงขรนั้น บ้านไทยสิงขรที่เขาไปพักด้วย รับการถ่ายสัญญาณโทรทัศน์จากฝั่งไทย สิงขรรับได้ทั้งช่อง 5 ช่อง 7 ช่อง 11 และ ITV คนในสิงขรจึงดูโทรทัศน์ไทย ติดตามข่าวคราว พิธีกรรม ละคร มวยไทย เกมโชว์ของไทยจากโทรทัศน์ (ประทีป ปฏิแพทย์, สัมภาษณ์) ฟังข่าววิทยุ และเพลงไทย เช่น เพลงรักหวานซึ้งของวง I Zax จากสถานีวิทยุฝั่งไทย (ไทยสิงขร, วีดิทัศน์)

รัฐบาลทหารพม่า หลายตอนวีดิทัศน์เก็บรายละเอียดของเสียงไก่ขัน สุนัขเห่า เด็กร้อง และเสียงถ่ายทอดรายการวิทยุจากฝั่งไทย

นอกจากหมู่บ้านวีดิทัศน์ตัดภาพสู่วัดไทยในตำบลสิงขร เช่น วัดดอนประจัน วัดสิงขรและวัดทุ่งมะพร้าว วัดทั้งหมดอยู่ในสภาพทรุดโทรม แต่ป้ายภาษาไทยของวัดทั้ง 3 แห่งยังคงอยู่ เช่น “วัดสิงขรณ์วาระราม ต. สิงขรณ์ อ. ตะนาวศรี จ. มะริด” เขียนโดยอักษรไทยสี่เหลี่ยมบนพื้นป้ายสีน้ำเงินกรอบแดงและมีชื่อภาษาพม่าจารึกด้านล่าง วีดิทัศน์เก็บภาพรายละเอียดพระพุทธรูปที่สร้างโดยคนไทย สลักชื่อผู้สร้างเป็นภาษาไทย รายนามผู้บริจาคเงินสร้างวัดสร้างโบสถ์ของแต่ละวัดที่เขียนเป็นภาษาไทยบนแผ่นไม้ เช่น “คุณโยมเยี่ยม นางยุม บริจาค 250 บาท” “นายก๊อ นนางเยื้อง 500 บาท” “นายสมหนัก นางเคียม 500 บาท” และป้าย “ขอเชิญขึ้นกุฏิอาจารย์ แต่อย่าลืมล้างเท้าให้สะอาดด้วยรู้ตัวเองดีกว่าผู้อื่นเตือน”

จากนั้นวีดิทัศน์นำผู้ชมเข้าสู่การสนทนากับเจ้าอาวาสวัดสิงขรคนปัจจุบัน ซึ่งยังบวชแบบไทยและพูดภาษาไทยปากได้ดี พร้อมถ่ายให้เห็นพระพุทธรูปประจำวัดที่สลักชื่อผู้สร้างบนฐานเป็นภาษาไทยว่า “นายก๊อ นนางเยื้อง” รูปถ่ายสมภารวัดคนก่อนที่สลักได้ภาพว่า “พระอาจารย์ จัญทวัฒน์ (สนิท)” ปฏิทินพระฉายาลักษณ์ในหลวงองค์ปัจจุบัน นอกจากวัดสิงขรณ์วาระราม วีดิทัศน์นำเราไปยังวัดทุ่งมะพร้าวที่มีป้ายภาษาไทยบอกชื่ออย่างชัดเจนดูเดียวกัน วัดแห่งนี้ตามคำบรรยายของไทยพลัดถิ่นสิงขร วัดทุ่งมะพร้าวเป็นวัดที่ไทยสิงขรร่วมกันสร้าง ไทยสิงขรห่มทุ่งมะพร้าวร่วมกันสร้าง รัฐบาลพม่ามิได้ช่วยเหลือ หมดเงินไปล้านสองแสนห้าพันบาท สร้างกันเมื่อปี พ.ศ. 2527 ที่วัดทุ่งมะพร้าว มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ แต่ตอนนี้อยู่ย้ายไปอยู่วัดสิงขร เพราะทุ่งมะพร้าวกลายเป็นบ้านร้าง ไม่มีคนอยู่ วัดทุ่งมะพร้าวเดิมเป็นที่เล่าเรียนภาษาไทยและวัฒนธรรมของคนไทย แต่ปัจจุบันรัฐบาลทหารพม่าห้ามสอน

นี่คือการศึกษาล่าเรียนของคนไทยทั้งหมด แต่ปัจจุบันรัฐบาลทหารพม่าไม่ให้เรียนภาษาไทยแล้ว เขาจะให้เรียนแต่ภาษาพม่า ภาษาของเขา หนังสือ⁴⁰ จึงเลยตกค้างอยู่ตรงนี้ คือไม่ได้เอาไปไหน ยังอยู่ที่วัดทุ่งมะพร้าว เมื่อก่อนวัดทุ่งมะพร้าวเป็นที่เรียนหนังสือของคนไทย เรียนหนังสือภาษาไทย ให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมของคนไทย แต่ตอนนี้ รัฐบาลพม่าไม่ให้เรียน พม่าสั่งให้หยุดโรงเรียนไทย ไม่ให้เรียนภาษาไทย ให้เรียนแต่โรงเรียนพม่า เรียนแต่ภาษาของเขา (ไทยสิงขร, วีดิทัศน์)

⁴⁰ วีดิทัศน์เน้นให้เห็นหนังสือที่มีตราครุฑและเล่มอื่นที่กองซ้อนๆ รวมกันในตู้ขนาดใหญ่

วิถีทัศน์จบลงด้วยการสนทนาวงใหญ่ว่าด้วยพัฒนาการการปกครองตำบลสิงขร โดยผู้ใหญ่และกำนันคนไทย ที่สืบสายถ่ายทอดกันมาหลายรุ่น การดำรงอยู่ของไทยปักษ์ใต้ในหมู่บ้านในตำบลสิงขร และชื่อเรียกร่องไทยพลัดถิ่นสิงขร ให้รัฐบาลยอมรับความเป็นไทย สนับสนุนการศึกษาภาษาไทยของคนไทยตำบลสิงขร และขอสิทธิการเท่าเทียมกับคนไทย เพราะ “ไทยสิงขรคือคนไทย” คนไทยฝั่งไทย รัฐบาลไทยอย่าดูถูกไทยสิงขรว่าเป็นพม่า พร้อมบอกและเรียกร่องเป็นนัยๆ ให้รัฐไทยทำในสิ่งที่ควรกระทำ

“คนไทยพลัดถิ่น : ตำนานแผ่นดินที่ถูกกลืนเลย” ผลิตโดยมูลนิธิกระเจกษา ความยาว 17 นาที เนื้อหามุ่งนำเสนอปัญหาการกลายเป็นคนพลัดถิ่น อันเนื่องมาจากการขีดเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างไทย-พม่า ซึ่งทำให้ไทยกลุ่มหนึ่งกลายเป็นคนพลัดถิ่นหรือพลเมืองของพม่าไป ทั้งๆ ที่ไทยกลุ่มนั้นคือคนไทย และยังคงรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีไทยไว้อย่างเหนียวแน่น ไทยพลัดถิ่นถือตนว่าเป็นคนไทย รัฐพม่ามิได้นับคนกลุ่มนี้เป็นคนพม่า แต่เป็น “ฉ่า” หรือไทยที่มีเชื้อพม่า ตอนกลางของวิถีทัศน์ นำเสนอปัญหาที่ไทยพลัดถิ่นต้องเผชิญในสังคมไทย นับตั้งแต่การถูกจับกุม ริดไถ กดค่าแรง เด็กถูกเพื่อนล้อและปรามาสว่าเป็นพม่า จนต้องออกจากโรงเรียน เด็กเรียนกลางครัน ปัญหาภาวะไร้สิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ตอนท้ายของวิถีทัศน์นำเสนอข้อเรียกร้องและวิธีแก้ปัญหาไทยพลัดถิ่นโดยกระบวนการคืนสัญชาติ ที่ทำให้ไทยพลัดถิ่นมีศักดิ์ศรีและมีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทย

วิถีทัศน์แม้จะสั้น แต่ก็ให้อารมณ์ สร้างความรู้สึกเศร้าและทุกข์ร่วม อารมณ์ของผู้ชมถูกสร้างร่วมจากคำพูด เสียงปี่มโนราห์อันเศร้าสร้อยกรีดลึก ถ้อยแถลงของเด็กและเยาวชนและเสียงเพลง โดยเฉพาะเพลง “คอย” และจบลงด้วยบทเพลง “เก็บสัญชาติ” ดัดแปลงจากเพลง “เก็บแผ่นดิน” ของหงา คาราวาน เรียบเรียงและขับร้องอย่างได้อารมณ์ โดย ด.ญ. ชลิตา แก้วนพรัตน์ เด็กไทยพลัดถิ่น

ไม่มีแผ่นดินสิ้นชาติ ใจหนุ่มมั่งมันลุกขึ้นสู้ ร้อยดาวร้อยเดือนยังอยู่ ร้อยใจให้อยู่เคียงกัน
 ตะนาวศรีสร้างสม อุดมการณ์จงมั่งมัน กอบกู้เชื้อชาติเผ่าพันธุ์ สักวันสัญชาติจะกลับมา
 ถ้าวันนี้ยังแรงกล้า ท้องฟ้ายังคงแจ่มใส พวกหนูมีความภูมิใจ ขอให้พลัดถิ่นเย็นง มาเถิดพี่น้อง
 ของเรา มาเถิดเร่ร่อนรงค์ จับมือสู้ทุกคนพร้อมใจ สักวันธงชาติสว่างไสว แต่วันนี้ยังแรง
 กล้า ท้องฟ้ายังคงแจ่มใส พวกหนูมีความภูมิใจ ขอให้พลัดถิ่นเย็นง มาเถิดพี่น้องของเรา มา
 เถิดเร่ร่อนรงค์ จับมือสู้ทุกคนต่อไป เพื่อทวงสัญชาติไทยคืนมา จับมือสู้ทุกคนต่อไป เพื่อ
 ทวงความเป็นไทยคืนมา จับมือสู้ทุกคนต่อไป เพื่อทวงความเป็นไทย คืนให้ไทยพลัดถิ่น

“คนไทยที่ถูกลืม” ผลิตโดยบริษัทฮือฮือออก จำกัด เนื้อหาส่วนใหญ่อยู่ในกรอบเดียวกับ “คนไทยพลัดถิ่น” แต่มุ่งให้ข้อมูลละเอียดและความยาวมากกว่า คือ 45 นาที และมีรูปแบบที่ต่างไป คือ เป็นบทสนทนาซักถาม 2 ภาษา คือ ไทยภาคกลางและไทยปักษ์ใต้ที่ไทยพลัดถิ่นใช้ใน ชีวิตประจำวัน แต่ได้อารมณ์ความรู้สึกแบบเจ็บลึกๆ ไม่แพ้ “คนไทยพลัดถิ่น” “คนไทยที่ถูกลืม” บันทึกด้วยน้ำตา การร่ำร้องและร่ำไห้ของไทยพลัดถิ่นทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ ไทยพุทธและมุสลิม และเป็นตอนหนึ่งของ “เวทีชาวบ้าน” ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 วีดิทัศน์ดังกล่าวถูกนำไปฉายซ้ำหลายที่ หลายโอกาส เพื่อเผยแพร่ข้อมูลไทยพลัดถิ่น และเผยแพร่สู่วงกว้างผ่านเว็บไซต์มูลนิธิชุมชนไท

“สิทธิคนไทยพลัดถิ่น” จัดทำโดยรายการ “สภาชาวบ้าน” บันทึกเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 9 เมื่อวันที่ 9 และ 16 มีนาคม พ.ศ. 2550 มีความยาวประมาณ 1 ชั่วโมง ดำเนินการในรูปของการประชุมสภา ถามตอบและตอบเองโดยผู้ถาม 4 กระทั่งหลัก 2 กระทั่งแรกตั้งโดยผู้ใหญ่ไทยพลัดถิ่น คือ สุทิน กิ่งแก้ว และไพฑูรย์ ทับทิมสุวรรณ กระทั่งที่ 3 และ 4 ถามโดยเด็กไทยพลัดถิ่น คือ ด.ญ. หมูแดง ทองสุข และ ด.ญ. นิสาล ชูแก้ว ตามลำดับ

กระทั่งแรก ปัจจุบันคนไทยพลัดถิ่นมีทั้งสิ้นกว่า 40,000 คน ขาดสิทธิการเป็นพลเมือง ไม่ได้รับการ พัฒนา ไม่มีสิทธิในการเลือกตั้ง ปราศจากสิทธิขั้นพื้นฐาน จะมีกระบวนการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพิสูจน์สิทธิการเป็นพลเมืองไทยของไทยพลัดถิ่นได้อย่างไร

กระทั่งที่สอง ความเป็นไทย เอาอะไรมาเป็นมาตรฐาน ร้องเพลงชาติเป็น เลข 13 หลัก วิธีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออะไร

กระทั่งที่สาม หนูมีความฝันว่าโตขึ้นอยากจะเป็นสถาปนิก แต่หนูไม่รู้ว่าหนูจะเรียนสูงได้แค่ไหน และเมื่อหนูเรียนจบแล้ว รัฐจะออกไปรับรองวุฒิบัตรให้หรือไม่

กระทั่งที่สี่ หนูเกิดในไทย แต่ทำไมได้สัญชาติพม่า จริงอยู่ที่พ่อแม่หนูเกิดในพม่า แต่หนูเกิดในไทย ทำไมเขาให้สัญชาติพม่า ไหนเขาบอกว่า “สำเนียงบอกภาษา กริยาบอกสกุล” แต่หนูก็พูดไทยแต่แรกเกิด แต่ทำไมยังได้สัญชาติพม่าอยู่

เนื้อหา “สิทธิคนไทยพลัดถิ่น” ครอบคลุมประเด็นความเป็นไทย สำเนียงความเป็นไทยของไทยพลัดถิ่น ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อไทยพลัดถิ่น แต่รายการบันทึกด้วยความเศร้าและน้ำตาไทยพลัดถิ่น และคนเข้าร่วม ความเศร้าเริ่มโดยคำกล่าวด้วยน้ำตานองหน้าของรสิตา ชูยยัง

ที่ร้องเพลงกันเข้าเย็นก่อนเข้าที่ทำงานหรือก่อนเข้าที่พัก ที่ร้องว่า “ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย” เข้าใจมากขนาดไหน ทุกวันนี้ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้บัตรแล้ว หรือรัฐบาลไทยอยากให้ 3 จังหวัดระนอง ชุมพร ประจวบคีรีขันธ์เป็นอย่าง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อน หรือคะถึงจะให้บัตร ตรงนี้ นิเห็นทหารมาคนหนึ่ง⁴¹ ดูหน้าไว้ดีๆ นะคะ ถ้าวันนั้นมาถึงจริงๆ นิจะอยู่แนวหน้าเองคะ ขอขอบคุณคะ

เสียงเครื่องและน้ำตาของรสิตาเป็นเสมือนโดมิโนที่ส่งต่อไปยังไทยพลัดถิ่นคนอื่นๆ ความเศร้าถูกละเลงด้วยคำถามของประพจน์ ภูทองคำ พิธีกร “น้องหมูแดงถ้าฝันไม่เป็นจริงแล้วจะทำอย่างไรต่อไป” หมูแดงตอบด้วยน้ำตา

ก็ต้องทำงาน เหมือนพี่น้องไทยพลัดถิ่นคนอื่น เหมือนแม่คือทำงานรับจ้างรายวัน ในเมื่อวันข้างหน้าถูกปิดทาง เราก็ไม่รู้จะเดินยังไง เป็นเสมือนทางที่มีดมิด ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ในเมื่อเขาไม่ให้แสงสว่างกับเรา เราก็คงต้องเดินอย่างคนตาบอด คำทางไปเรื่อยๆ ไม่รู้ว่าความฝันเราจะถึงเมื่อไร หนูอยากจะให้หันมามองคนกลุ่มนี้สักครั้งหนึ่ง หันมามองว่าเราอยู่กันนี้ลำบากขนาดไหน

จากนั้นพิธีกรโยนคำถามไปยังนิสาชล นิสาชลตอบและรำร้อง รำให้ เช่นกัน “หนูโดนเพื่อนล้อ บางครั้งครูยังว่าเลยคะ บางครั้งเขาก็ด่า หนูก็ร้องไห้ บางครั้งเขาด่าว่า เธอเป็นกะริด⁴² ไซ้ไหม เขาด่าดังๆ ต่อหน้าเพื่อนอย่างนี้เลย บางครั้งหนูก็อาย หนูอยากให้รัฐคืนสัญชาติให้กับคนที่ไม่มียบัตร ไม่มีสัญชาติ และทำบัตรให้ด้วยคะ”

ความเศร้าและน้ำตาถูกเพิ่มพูนด้วยคำกล่าวแผ่งความคับแค้น ชัดชัด น้อยเนื้อต่ำใจและอัดอั้นของเด็กไทยพลัดถิ่นอีกสองคน

หนูเรียนอยู่ชั้น ม. 3 นะคะ อีก 3 อาทิตย์ ก็ถึงเวลากำหนดอนาคตของหนูแล้ว จะมีใครไหมคะ ยืนยันว่าหนูจะมีสิทธิ จะได้ใบประกาศ จะได้ รบ. จริงๆ หนูนั่งคิดนอนคิดอยู่เสมอเลย ทุกคืน

⁴¹ รสิตา หมายถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานความมั่นคงระดับท้องถิ่น ผู้ซึ่งเจ้าหน้าที่ของโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองนำอยู่โทรแจ้งการบันทึกการหนึ่งวันก่อนหน้า

⁴² กะริด เท่ากับ มะริด เท่ากับ พม่า

ทำไมหนูไม่เกิดมาเป็นคนไทยและมีสัญชาติไทย แต่หนูเลือกเกิดไม่ได้ ในเมื่อหนูเกิดมาเป็น
อย่างนี้แล้ว ทำไมเขาไม่เห็นใจหนูบ้าง... (เน้นโดยผู้เขียน)

วันนั้นผมเดินไปโรงเรียน ผมเล่นกับน้องอยู่ดีๆ เขามาหาว่าผมขโมยปากกาของเขาครับ เขา
ว่าผมเป็นพม่า พอเขาว่าผมพม่า ผมต้อย เขาไปบอกพ่อเขา ว่าผมต้อย เขามาตำผมที่
โรงเรียนครับ เขาจะให้ผู้อำนวยการตีผมครับ ครูใหญ่ ครูใหญ่ถามว่า เธอต้อยเขาจริงๆ มั้ย
ผมบอกว่าต้อยจริงครับ เขาว่าผมเป็นพม่า ผมทนไม่ไหวครับ ผมก็พูดอะไรไม่ออกครับ...
(เน้นโดยผู้เขียน)

ชุดสุดท้าย คือ “มุมหนึ่งของพวกเรา” เขียนบท ผิดและอำนาจการถ่ายทำโดยเด็กและ
เยาวชนไทยพลัดถิ่น⁴³ จัดทำเป็นตอน เผยแพร่ในงาน “ถนนคนเดิน” ณ ถนนหน้าที่ว่าการอำเภอเมือง
ระนอง ความยาวประมาณ 12 นาที มีเพลง “คอย” เปิดหัว ปิดท้ายและแทรกเป็นช่วงๆ

หลังเพลง “คอย” วิดีทัศน์นำผู้ชมเข้าสู่บทสัมภาษณ์สุทิน กิ่งแก้ว หนึ่งในผู้นำการเคลื่อนไหว
ของไทยพลัดถิ่น

พรมแดนที่เขาแบ่งไทย-พม่าตรงแม่น้ำกระบุรีนั้นไม่ใช่ ที่ดินตรงนั้น คือ มะริด ทวาย ตะนาว
ศรี คนแก่คนเฒ่าบอกว่าเป็นของไทยมาก่อน แต่ว่าได้เสียให้ไปกับอังกฤษ แล้วอังกฤษยกให้
พม่า คนที่อยู่ตรงนั้นเขาก็รู้ ไม่ใช่ไม่รู้ว่าจะเสียดินแดนให้กับพม่า แต่ทุกคนยังรัก เพราะเป็นที่
เกิด ที่กิน ที่ตาย ลึกๆ นี้ เขาบอกว่าผืนดินตรงนั้นจะได้กลับมาเป็นของไทยเหมือนเดิม เป็น
คนไทยเหมือนเดิม ทุกคนยังตั้งความหวัง จะได้กลับมาเป็นไทย ตอนหลัง เกิดภาวะไม่ปกติ
ในประเทศพม่า นักศึกษาเริ่มประท้วง ทหารพม่าเข้ามาในชุมชนคนไทยที่อยู่ตรงนั้น เข้ามา
รังแกข่มเหงให้เด็กเรียนหนังสือพม่า ข่มเหงทุกอย่าง จะเอาความเป็นพม่ามากลิ้นเรา เอา
โรงเรียนพม่าเข้ามา เอาพระพม่าเข้ามาวัดไทย เพื่อจะได้ปกครองเต็มรูปแบบให้เป็นพม่า
ทั้งหมด พวกผมยอมรับไม่ได้ตรงนั้น จึงข้ามมาอยู่ฝั่งนี้

⁴³ ประกอบด้วย ซลิตา แก้วนพรัตน์, ชูชีพ ชุนภักดี, สุไลหมาน ชุนภักดี, วรวิธ ชุนภักดี, รชชิตี
ชุนริด, และสุพร ศรีสง่า

สิ้นเสียงของสุทิน วิดีทัศน์แทรกเสียงเพลง “คอย” และต่อด้วยการอธิบายมูลเหตุการอพยพกลับฝั่งไทยโดยนายเส ขุนนาคดี ไทยมุสลิมพลัดถิ่นผู้ถูกพม่ายึดที่ดิน และจำต้องหลบหลุกเมียกลับฝั่งไทย “แต่มาแล้วเขาเรียกว่าไทยพลัดถิ่น เพราะพูดไทยชัด” และกลายเป็นคนไร้สิทธิ “ไม่มีสัญชาติ เด็กเรียนและทำงานไม่คล่องซื้อของ ซื้อบ้าน ซื้อรถก็ต้องซื้อในชื่อคนอื่น เลขที่บ้านก็ต้องใส่ชื่อคนอื่น” ลูกหลานคนเหล่านี้กลายเป็นเด็กไร้สัญชาติ และหมดสิทธิที่จะได้รับสิทธิต่างๆ ทำให้เยาวชนไทยพลัดถิ่นกลายเป็นคนไร้ค่า ไร้ความหมายใดๆ

ถัดมาวิดีโอทัศน์นำเสนอปัญหาด้านการศึกษา ความไร้หวังในอนาคตของเด็กไทยพลัดถิ่นพร้อมบทบรรยายของชลิตา แก้วนพรัตน์ แบบดี ๆ ซื่อ ๆ ไม่เดียงสา “ปัญหาต่างๆ ที่ได้เจอมา ทำให้เด็กเหล่านี้หลายคนเป็นเด็กที่ไม่รู้จริง ไม่กล้าคาดหวังอนาคตที่คนอื่น ๆ สามารถกำหนดได้ แต่เด็กเหล่านี้ไม่มีเหลือแม้แต่ความหวัง ทำให้เด็กเหล่านี้เหมือนนายชีวิตเต็มทน”

“มุมหนึ่งของพวกเขา” สื่อสองภาษาคือภาษาไทยปักษ์ใต้ซึ่งเป็นคำเจรจาบรรยายของผู้ใหญ่ และภาษาไทยกลางของเด็กและเยาวชน ซึ่งบางช่วง บางตอนเป็นไทยภาคกลางสำเนียงปักษ์ใต้ วิดีทัศน์มุ่งสื่อข้อมูลความหวัง คำวิงวอน อ้อนวอนให้คนไทย “เข้าใจ ไม่เหยียดหยามกัน ยอมรับว่าเขาคือไทย เข้าใจในตัวเขา คอยให้กำลังใจ คอยปลอบใจ ให้เขาอยู่ยืนอยู่บนแผ่นดินอย่างมีความสุขก็พอ”

ท้ายสุดวิดีโอทัศน์จบลงด้วย “มุมเศร้าๆ ของพวกเขา” ผ่านบทกวี ที่กลั่นจากชีวิต แต่งและอ่านโดย น.ส. อาอีฉะ แก้วนพรัตน์

โอ้วว่าชีวิตนี้มีแต่กรรม ถูกกระทำซ้ำเติมเป็นหนักหนา ต้องทนอยู่ในที่มืดตลอดมา โอบอุ้มเจ้าจงช่วยหน่อย รอคอยอยู่ เกิดเป็นคนแต่จนด้วยอัปเนา ไม่มีเงาไม่มีสิทธิคิดใดใด แม้แต่เสียงก็ไม่มีซึ่งความหมาย เหมือนคนใบ้ที่ไม่มีแม่ซุ่มเสียง ไม่มีสิทธิแม่เรียกร้องก้องเพียงใด ใครเล่าใครจะมารู้ชีวิตเรา

3.4 สรุป

บทที่ 3 ให้ความสำคัญกับปฏิบัติการการเป็นพลเมืองของไทยพลัดถิ่นทั้งในฝั่งไทยและในฝั่งพม่า ในฝั่งพม่าไทยพลัดถิ่นคือคนที่ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยข้ามพรมแดนโดยการผลิตซ้ำความเป็นไทยหรือวัฒนธรรมไทยในฝั่งพม่า โดยการสืบทอด ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากพระพุทธศาสนาในพม่า ำเรียนสืบทอดภาษาไทยทั้งไทยกลางและไทยปักษ์ใต้โดยปราศจากการสนับสนุนจากรัฐไทย ไทยพลัดถิ่นเคารพ เทิดทูนพระมหากษัตริย์ไทย ติดตามข่าวคราว เข้าร่วม

พิธีกรรมในฝั่งไทย ผ่านโทรทัศน์ วิทยุที่ถ่ายทอดจากฝั่งไทย ไทยพลัดถิ่นสืบทอดศิลปวัฒนธรรมแบบปักษ์ใต้ เช่น หนังตะลุง มโนราห์ เพลงบอกของปักษ์ใต้ แม้จะอยู่ในฝั่งพม่า ไทยพลัดถิ่นยังถือตนเป็นไทยและถือว่า แผ่นดินมะริด-ตะนาวศรีคือเขตไทยนานมา ไทยพลัดถิ่นจินตนาการความเป็นไทยเชื่อมตะนาวศรีเข้ากับรัฐไทย

ในช่วงประมาณกลางพุทธทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ทหารพม่าเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนไทยมากขึ้น พร้อมกับการลุกขึ้นสู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพม่าที่ขยายและแตกออกหลายกลุ่ม และในช่วงพุทธทศวรรษ 2530 รัฐและการพัฒนาของพม่าได้แทรกถึงชุมชนไทยมากขึ้น การผลิตซ้ำความเป็นไทย มีโอกาสทำได้เป็นอย่างดี และส่งผลให้ไทยพลัดถิ่นส่วนหนึ่งจึงอพยพกลับสู่ฝั่งไทย ราวทศวรรษที่ผ่านมานี้ ไทยพลัดถิ่นได้จัดองค์กรขึ้นเพื่อรณรงค์ต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิการเป็นพลเมืองไทย โดยผ่านกระบวนการสำคัญ 3 ประการ คือ การสร้างภาคีเพื่อเจรจาพูดคุยและผลักดันการแก้ไขกฎหมาย คืบสัญญาชาติไทยพลัดถิ่น การแสดงตนเป็นพลเมืองทางสังคมของไทยด้วยการเข้าร่วมการพัฒนาเมือง การเป็นแกนนำการพัฒนาเมือง การเข้าร่วมฟื้นฟูเยียวยาผู้นาฏกรรมสึนามิ การบริจาคโลหิต การเข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน และอ้างสิทธิความเป็นไทยและเรียกร้องสิทธิการเป็นพลเมืองไทยโดยอาศัยเวทีและเหตุการณ์ต่างๆ เช่น เวทีพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตย เวทีสมัชชาสังคมไทย เวทีเครือข่ายการปฏิรูปสังคม และปฏิบัติการการเป็นพลเมืองทางการเมืองไทย โดยการเป็นสายข่าวให้กับหน่วยงานความมั่นคง เข้าร่วมเวทีรณรงค์เคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตย เพื่อผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เข้าร่วมกับกลุ่มเครือข่ายปฏิรูปสังคม เพื่อผลักดันเปลี่ยนแปลงทิศทางการพัฒนาการเมือง และสังคม และการต่อสู้ด้วยสื่อและข้อมูล เพื่อยืนยันความเป็นไทย นำเสนอปัญหาการไร้สิทธิของกลุ่มตน และเรียกร้องสิทธิการเป็นไทยผ่านสื่อในรูปแบบของจดหมายเปิดผนึก เพลงไทยพลัดถิ่น การจัดทำหนังสือ วิทยุทัศน์ และสื่ออินเทอร์เน็ต